

Janja Sekula Gibač

(Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb)

RASPOREĐIVANJE SNAGA UNPROFOR-A I (NE)PROVEDBA DEMILITARIZACIJE NA OKUPIRANOM PODRUČJU ZAPADNE SLAVONIJE 1992. GODINE

UDK: 355.3(497.5 Slavonija)“1992”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27. 2. 2014.

U radu se, uglavnom na temelju objavljenog i neobjavljenog arhivskog gradiva, analizira provedba demilitarizacije okupiranog područja zapadne Slavonije 1992. godine. Prikazano je ustrojavanje Teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji tijekom prve polovine 1992., raspoređivanje snaga UNPROFOR-a i povlačenje Banjalučkog korpusa JNA, a posebna pažnja posvećena je ulozi Posebnih jedinica milicije, koje su nakon povlačenja JNA dobile primarnu ulogu u zaštiti RSK. U radu je prikazan i stav predstavnika UNPROFOR-a prema (ne)provedbi demilitarizacije, kao i njihov odnos s vlastima pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji.

Cljučne riječi: demilitarizacija, Vanceov plan, Teritorijalna obrana, UNPROFOR, Posebne jedinice milicije, Republika Srpska Krajina, zapadna Slavonija

Uvod

Krajem 1991. godine pobunjeni Srbi su, uz pomoć Jugoslavenske narodne armije (JNA), pod okupacijom držali otprilike 15.000 km² površine Republike Hrvatske (RH), gotovo trećinu njezina teritorija.¹ U prosincu 1991. proglasili su osnivanje Republike Srpske Krajine (RSK), koja je obuhvatila srpske autonomne oblasti osnovane 1990. i 1991. godine – Srpsku autonomnu oblast Krajina (SAO Krajina), Srpsku oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem (SO Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem) i Srpsku autonomnu oblast

¹ Stjepan ŠTERC, Nenad POKOS, “Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske”, *Društvena istraživanja*, 4-5/god. 2 (1993), br. 2-3, ožujak/lipanj 1993., 305-333.

Zapadna Slavonija (SAO Zapadna Slavonija).² Sarajevskim primirjem koje je stupilo na snagu 3. siječnja zaustavljene su daljnje ratne operacije na području Hrvatske te omogućen dolazak mirovnih snaga UN-a.³ Vijeće sigurnosti UN-a prihvatilo je 14. prosinca 1991. Rezolucijom 724 prijedlog mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (poznatiji kao Vanceov plan, prema jednom od njegovih tvorca, posebnom izaslaniku glavnog tajnika UN-a Cyrusa Vanceu). Njime je određeno je da će se mirovne snage UN-a rasporediti na područja u Hrvatskoj u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo ili značajniju manjinu, te ondje gdje je došlo do sukoba tijekom 1991. godine. Cilj Vanceova plana bio je stvaranje uvjeta za kasnije postizanje konačnog dogovora o političkom rješenju, a podrazumijevao je razdvajanje sukobljenih strana i demilitarizaciju toga područja (povlačenjem ili raspuštanjem svih postrojbi), razmještaj snaga UN-a na to područje radi zaštite svih osoba koje u njemu žive, uz istodobno povlačenje JNA iz Hrvatske, stavljanje teškog naoružanja pobunjenih Srba pod nadzor snaga UN-a, povratak svih prognanika i izbjeglica te uspostavu lokalnih tijela vlasti prema nacionalnoj strukturi stanovništva koja je na tom području bila prije izbivanja sukoba. Za održavanje javnog reda u područjima pod zaštitom UN-a trebale su biti odgovorne snage lokalne policije, naoružane samo „kratkim“ oružjem, sastavljene od stanovnika pojedinih područja pod zaštitom UN-a u omjeru koji bi odražavao nacionalnu strukturu stanovništva kakva je bila prije izbivanja sukoba. Dijelovi Hrvatske u koje će se rasporediti mirovne snage UN-a organizirani su u tri područja pod zaštitom UN-a (UNPA - *United Nations Protected Area*): istočna Slavonija, zapadna Slavonija i Krajina.⁴ U radu će se prikazati provedba demilitarizacije, kao jednog od najvažnijih aspekata Vanceova plana, u dijelu zapadne Slavonije pod srpskom okupacijom.

Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji tijekom prve polovine 1992. godine

U Jugoslaviji je Teritorijalna obrana (TO), uz JNA, činila dio Oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Tijekom rata

² *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, knj. 2, ur. Mate RUPIĆ, (Zagreb - Slavonski Brod, 2007), Odluka Narodne skupštine SAO Zapadna Slavonija o pripajanju SAO Zapadne Slavonije Republici Srpskoj Krajini od 24. prosinca 1991., 378.; *Službeni glasnik RSK*, br. 2, 27. 2. 1992., 13.; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 4., ur. Mate RUPIĆ, (Zagreb – Slavonski Brod, 2008), Odluka Skupštine RSK o proglašenju amandmana na Ustav RSK od 26. veljače 1992, 150. *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik 4. sjednice Vlade SAO Krajine od 20. kolovoza 1991., 205.

³ *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske (od prvih višestranačkih izbora 1990. do međunarodnog priznanja 1992.)*, ur. Anđelko MILARDOVIĆ (Zagreb, 1992), 165.

⁴ Isto, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studen-prosinac), 159.

1991. struktura TO-a na okupiranim područjima Hrvatske postala je osnova vojne sile pobunjenih Srba. S početkom otvorenih oružanih sukoba, Vlada SAO Krajine odlučila je uspostaviti jedinstven sustav Teritorijalne obrane SAO Krajine (TO SAO Krajine), koja je postala dijelom jedinstvenog sustava Oružanih snaga SFRJ.⁵

Nakon proglašenja SAO Zapadne Slavonije sredinom kolovoza 1991. godine započelo je djelovanje Štaba Teritorijalne obrane SAO Zapadna Slavonija (Štab TO SAO Zapadna Slavonija), koja formalno nije bila dijelom TO SAO Krajine. Od sredine listopada ove su snage uključene u sastav Oružanih snaga SFRJ.⁶ Jedinice TO SAO Krajine bile su operativno podređene postrojbama JNA koje su ih logistički podržavale.⁷ Jedinice TO SAO Zapadne Slavonije tijekom druge polovine 1991. bile su uključene u jedinice Banjalučkog korpusa i podređene njegovoj Komandi. Komanda Banjalučkog korpusa nalazila se u Banja Luci, izdvojeno zapovjedno mjesto u Bosanskoj Gradišci, a njegova zona odgovornosti obuhvaćala je Bosansku Krajinu, jugozapadnu Bosnu i dio zapadne Slavonije.⁸ Nakon poraza srpskih snaga i njihova povlačenja iz najvećeg dijela zapadne Slavonije TO SAO Zapadne Slavonije raspuštena je u prosincu 1991. godine, a njezino ljudstvo ili odlazi s ovog područja ili se uključuje u jedinice Banjalučkog korpusa.⁹

Nakon uspostavljanja Sarajevskog primirja početkom 1992. godine započela je organizacija institucija države pobunjenih Srba te se radilo i na ustroju vojne organizacije RSK, a temelj za stvaranje vojske bila je organizacija Teritorijalne obrane iz 1991. godine. Iako je u međuvremenu SFRJ prestala postojati, a Republika Hrvatska međunarodno je priznata kao neovisna država, u ožujku 1992. godine usvojen je Zakon o obrani RSK kojim je definirano da RSK ima oružane snage koje su sastavni dio oružanih snaga SFRJ. Zakonom o obrani RSK utvrđeno je da oružane snage RSK u miru čini TO, a u ratu se u sastav oružanih snaga RSK uključuju i jedinice milicije posebne namjene,

⁵ *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik 4. sjednice Vlade SAO Krajine od 20. kolovoza 1991., 205.

⁶ Državni arhiv u Slavonskom Brodu (dalje DASB), Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SAO ZS od 17. 10. 1991.

⁷ Davor MARIJAN, *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, (Zagreb, 2008), 288.

⁸ *Zapovjedni vrh JNA (siječanj 1990. - svibanj 1992.)*, ur. Ante NAZOR, Ivan BRIGOVIĆ, (Zagreb, 2010), 197-198. Većina snaga korpusa do sredine 1992. nalazila se u zapadnoj Slavoniji, vidi D. MARIJAN, *Slom*, 386.

⁹ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 3, ur. Mate RUPIC (Zagreb, 2008), Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 329.

kojima u tom slučaju zapovijeda i rukovodi ministar obrane. Zadatak TO bio je da štiti nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i ustavom uređeno društveno uređenje SFRJ i RSK.¹⁰

SFRJ je, u skladu s Vanceovim planom, nakon Sarajevskog primirja trebala povući JNA s područja Hrvatske, te je ubrzano radila na ustroju oružane sile koja će braniti osvojene teritorije u Hrvatskoj. U veljači 1992. Generalštab Oružanih snaga SFRJ odredio je ratne i mirnodopske formacije za Glavni štab, zonske štabove, brigade i općinske štabove Teritorijalne obrane RSK, a istovremeno su stvorene i milicijske brigade koje su u svom sastavu imale i granične jedinice. Na regionalnoj osnovi ustrojeno je šest operativnih zona, a za komandanta TO RSK postavljen je general-potpukovnik Milan Torbica.¹¹

Zonski štab TO Zapadna Slavonija imao je sjedište u Okučanima. Njegova struktura je početkom 1992. godine obuhvaćala Komandu Zonskog štaba, općinske štabove teritorijalne obrane za Pakrac, Daruvar, Okučane i Podravsku Slatinu, 54. brigadu TO (Okučani), 51. odred TO (Pakrac), 59. odred (Daruvar), 63. odred (Podravska Slatina) i 98. odred (Jasenovac).¹² Daljnja razrada formacije Teritorijalne obrane RSK provedena je 26. ožujka 1992. naredbom Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO) o mobilizacijskom razvoju jedinica TO RSK. U okviru Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija tada su ustrojeni 61. haubički artiljerijski divizijun, 83. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun, 45. artiljerijska baterija protuvazdušne obrane (PVO) 20/3 mm i 91. pozadinska baza, koji su podčinjeni Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija.¹³ U kolovozu 1992., u okviru poboljšanja organizacijsko-formacijske strukture štabova i jedinica Teritorijalne obrane RSK, 45. artiljerijska baterija PVO 20/3 mm preustrojena je u laki artiljerijski divizijun PVO 20/3 mm i ušla je u sastav 54. brigade TO, a u njezin sastav ušli su i 61. haubički artiljerijski divizijun i 83. mješoviti PO artiljerijski divizijun.¹⁴

Područje zone odgovornosti Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bilo je okupirano područje zapadne Slavonije. Granica područja zone odgovornosti protezala se oko 33 kilometra uz rijeku Savu, dok je ostali, kopneni dio gra-

¹⁰ *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 23. 3. 1992., 261.

¹¹ D. MARIJAN, *Slom*, 393-394.

¹² *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Saveznog sekretara za narodnu odbranu Glavnom štabu TO RSK za organizacijsko-formacijske promjene u jedinicama TO RSK od 27. veljače 1992., 263.

¹³ Isto, Zapovijed saveznog sekretara za narodnu odbranu SFRJ za preustroj Teritorijalne obrane RSK od 26. ožujka 1992., 349.

¹⁴ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 5, ur. Mate RUPIC (Zagreb, 2009), Zapovijed Glavnog štaba TO RSK za organizacijsko-formacijske promjene u jedinicama TO od 28. kolovoza 1992., 215.

nice iznosio oko 88 kilometara. Nepovoljan strateški položaj karakterizirala je mala dubina branjenog područja, koja je južno od autoceste u smjeru istok-zapad dužinom iznosila 25 kilometara, sjeverno od autoceste na pojedinim dijelovima 12-33 km dok je na pojedinim mjestima iznosila samo 8-22 km. Reljefno je otprilike 70 posto područja odgovornosti činila ravnica (otprilike 60 posto činile su šume, a 40 posto obradive površine), a 30 posto činilo je brdsko-planinsko zemljište (od toga je otprilike 80 posto šuma i oko 20 posto obradivog zemljišta). Sredinom područja u smjeru istok-zapad prolazila je autocesta, željeznička pruga i lokalna cesta, a smjerom sjever-jug cesta regionalnog značaja. S obzirom na ovakve geografske karakteristike okupiranog područja zapadne Slavonije, vojne vlasti smatrale su da postoji velika mogućnost ubačaja diverzantskih grupa na cjelokupnom prostoru (do kojih je početkom 1992. doista i dolazilo),¹⁵ a mogućim objektima napada smatrani su most na rijeci Savi kod Jasenovca, mostovi i prijelazi na rijekama Veliki Strug i Mali Strug, kanalu Nova Sava i rijeci Sloboština, te pravci Brusnik-Šeovica-Donji Čaglić-Trnakovac, Brusnik-Omanovac-Rogolji i Pustara-Stara Gradiška. Zonski štab TO Zapadna Slavonija smatrao je i da mala dubina i širina prostora omogućuju napade iz svih artiljerijskih oružja te zračne napade.¹⁶

Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji, nakon što je raspuštena krajem 1991., ponovno je tijekom proljeća 1992. dobivala osnovne konture, no većina ljudstva Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija tijekom prve polovine 1992. godine angažirana je u jedinicama Banjalučkog korpusa, dok su u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija djelovale uglavnom zapovjedne strukture, odnosno općinski štabovi i komande brigada i odreda.¹⁷ Zonskom štabu TO Zapadne Slavonije kronično je nedostajalo ljudstva, ali i zapovjednog kadra.¹⁸ Jedno od rješenja kojem se pribjegli kako bi se osiguralo dovoljno zapovjednog kadra bilo je unaprjeđivanje sposobnijih vojnika u komandante jedinica TO.¹⁹ Zapovijesću načelnika Personalne uprave SSNO SFRJ od 22. travnja 1992. u Glavni štab TO RSK i zonske štabove TO RSK upućen je

¹⁵ J. RAGUŽ, *Ratni put*, 265.

¹⁶ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 40/1-5, Mobilizacijska procjena, Zaključci, 13. 4. 1992.

¹⁷ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 72-2, 14. 6. 1992.

¹⁸ *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće općinskog štaba TO Okučani političkim i vojnim tijelima RSK o nezadovoljstvu djelatnih vojnih osoba statusom i tretmanom u TO Zapadna Slavonija, unatoč njihovom zalaganju u pripremi rata i u samom ratu od 20. listopada 1992., 375.

¹⁹ *Dokumenti*, knj. 3, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preostroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 325.

novi zapovjedni kadar.²⁰ Nekoliko dana kasnije Glavni štab TO RSK komandantom Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija imenovao je pukovnika Jovana Čubrića. Referentom veze imenovan je major Pero Grkinić, komandantom 54. brigade TO major Zdravko Petković, komandantom Općinskog štaba TO Pakrac major Milenko Romanić, a njegovim pomoćnikom kapetan I. klase Stevo Harambašić.²¹

Ustroj jedinica TO u zapadnoj Slavoniji 1992. godine tekao je polako i bio je opterećen nizom problema, poput nedostatka osnovne vojne infrastrukture, jer su vojni objekti i skladišta većinom ostali na teritoriju pod hrvatskim nadzorom ili su bili porušeni tijekom borbi 1991. godine. Osim toga, problem je predstavljalo pitanje financiranja TO, te pitanje odnosa Štaba 5. operativne zone i Komande Banjalučkog korpusa. Naime, Generalštab oružanih snaga SFRJ podijelio je u veljači 1992. RSK na šest operativnih zona; međutim, u praksi je nadležnost nad teritorijalnom obranom u zapadnoj Slavoniji i dalje imao Banjalučki korpus.²² Tijekom procesa njegova ustrojavanja, Komanda Banjalučkog korpusa bila je zadužena za pozadinsko i materijalno-financijsko osiguranje Zonskog štaba, te općinskih štabova, brigada i odreda. No, zbog skorašnjeg povlačenja JNA iz područja pod zaštitom UN-a (*United Nations Protected Area - UNPA*), Zonski štab TO Zapadna Slavonija ubrzo se trebao osamostaliti i izdvojiti iz Banjalučkog korpusa, a pitanje osiguranja potrebnih materijalno-financijskih sredstava trebala su zajednički riješiti tijela 2. vojne oblasti (njezino je sjedište bilo u Sarajevu, a prostorno je obuhvaćala veći dio Bosne i Hercegovine i područja Hrvatske pod srpskom kontrolom²³), SSNO SFRJ i Glavni štab TO RSK.²⁴

²⁰ U Zonski štab TO Zapadna Slavonija upućeni su pukovnik Jovan Čubrić, potpukovnik Veljko Bosanac, major Rajko Bojanić, major Pero Grkinić, potpukovnik Veljko Bosnić, major Zdravko Petković, kapetan Vlado Nikolić, poručnik Nikola Čuća, major Milan Beko, kapetan I klase Milan Poznanović, major Dušan Sartalić, major Milenko Romanić, kapetan I klase Stevo Harambašić, kapetan I klase Zoran Tošić, major Dragan Golić, major Boško Lemić, poručnik Branko Čuća, major Branko Romanić, kapetan I klase Tihomir Babić i major Dušan Ratković. Isto, Zapovijed načelnika Personalne uprave SSNO-a o upućivanju komandnog kadra u Glavni štab TO RSK i zonske štabove RSK od 22. travnja 1992., 412.

²¹ Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK o postavljanju časnika u Glavni štab TO RSK i zonske štabove TO Sjeverne Dalmacije, Like, Korduna, Banije i Zapadne Slavonije od 30. travnja 1992., 437.

²² Isto, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 325.

²³ D. MARIJAN, *Slom*, 324.

²⁴ *Dokumenti*, knj. 3, Zahtjev Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Komandi 5. korpusa JNA da se riješe pitanja pozadinske i materijalno-financijske opskrbe za novoosnovane štabove, komande i jedinice TO Zapadna Slavonija, koje nastaju izdvajanjem iz sastava 5. korpusa od 12. ožujka 1992., 302.

Tijekom procesa ustrojavanja TO RSK, koja je bila sastavnim dijelom Oružanih snaga SFRJ, SFRJ je prestala i službeno postojati, a zamijenila ju je nova državna zajednica Srbije i Crne Gore, Savezna Republika Jugoslavija (SRJ). Nakon njezina osnivanja 27. travnja 1992., JNA je transformirana u Vojsku Jugoslavije, što je podrazumijevalo i njezino svodenje na teritorij i građane SRJ, tako da nakon osnivanja nove države TO RSK više nije bila sastavnim dijelom njezinih oružanih snaga.²⁵ Stoga je nakon proglašenja SRJ promjenama Zakona o obrani RSK definirano da Republika Srpska Krajina ima „Srpsku vojsku“, a izbačena je odredba da je ona sastavni dio oružanih snaga SFRJ.²⁶ Vlasti novoosnovane SRJ donijele su odluku o premještanju pripadnika JNA državljana SRJ s teritorije Bosne i Hercegovine i Hrvatske na prostor SRJ i obrnuto. U skladu s time, Generalštab oružanih snaga [Savezne Republike Jugoslavije] naredio je 11. svibnja komandi 5., 10., 13. i 17. korpusa izvršavanje priprema i premještanje jedinica JNA u garnizone u Srbiji. Jedinice Banjalučkog korpusa koje su se nalazile u garnizonu Okučani²⁷ trebale su se s formacijskim ljudstvom, opremom i sredstvima ratne tehnike premjestiti u garnizone u Čačku, Zaječaru, Gnjilanima i Vranju u Srbiji. Oficiri i vojnici iz ovih jedinica JNA rođeni na području Hrvatske predviđeni su za popunu TO i milicije RSK, te su jednim dijelom ostali na okupiranom području Hrvatske.²⁸ Nakon toga, sredinom svibnja 1992. osnovana je i vojska bosansko-hercegovačkih Srba. Banjalučki korpus JNA, razmješten na području zapadne Slavonije, postao je 1. krajiški korpus Vojske Republike Srpske.²⁹

Tijekom prve polovine 1992., Komanda 2. vojne oblasti JNA preko Banjalučkog korpusa naoružavala je Zonski štab TO Zapadna Slavonija.³⁰ Banjalučki korpus vodio je i obuku rukovanja naoružanjem pripadnika TO u zapadnoj Slavoniji.³¹ Naoružavanje TO Zapadna Slavonija nastavilo se i nakon što je Banjalučki korpus preimenovan u 1. krajiški korpus i postao dijelom vojske bosanskohercegovačkih Srba. U svibnju 1992., dogovorom komandanata TO

²⁵ Isto, Informacija Komande 5. korpusa Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o proglašenju Ustava SRJ, te promjenama u JNA koje su nastupile prestankom postojanja SFRJ od 28. travnja 1992., 427; *Dokumenti*, knj. 5, Analiza Glavnog štaba TO RSK o borbenoj spremnosti jedinica TO RSK od veljače do kolovoza 1992. iz kolovoza 1992., 236.

²⁶ *Službeni glasnik RSK*, br. 9, 19. 5. 1992., 514.

²⁷ 46. partizanska brigada / 51. partizanska divizija, motorizirani bataljun / 84. motorizirana brigada, haubički divizijun / 164. motorizirana brigada i dVBR / 150. motorizirana artiljerijska brigada

²⁸ *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed načelnika Generalštaba OS SRJ za povlačenje pripadnika JNA, državljana SRJ, s područja Bosne i Hercegovine i Hrvatske od 11. svibnja 1992., 478.

²⁹ D. MARIJAN, *Slom*, 397-398.

³⁰ Isto, 395-396.

³¹ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 11, Komanda 5. mešovitog PO artiljerijskog puka, str. pov. br. 1639-1, Izvještaj o početku obuke, 1. 4. 1992.

RSK i komandanta 1. krajiškog korpusa odlučeno je da se jedinice Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija popune naoružanjem.³² Naoružanje i vojnu opremu korpusa koja prema formaciji nije predviđena za TO Zapadna Slavonija planirano je prebaciti u Bosnu i Hercegovinu za potrebe tamošnjih Srba.³³

Može se zaključiti da se u RSK tijekom proljeća 1992., u očekivanju dolaska mirovnih snaga UN-a, ubrzano radilo na ustrojavanju i jačanju TO. Tijekom 1991. *ad hoc* ustrojena TO SAO Krajine trebala je u razdoblju do dolaska mirovnih snaga biti pretvorena u snagu koja će biti spremna obraniti RSK do dolaska pomoći vojske iz BiH i SR Jugoslavije. Provedbom Vanceova plana jedinice lokalne Teritorijalne obrane trebale su biti raspuštene, a privremeno su trebale biti raspuštene i njihove zapovjedne strukture. Iako ova definicija nije najjasnija, odnosno nije točno određeno što znači privremeno i mogu li one i kada ponovo biti ustrojene, jasno je da je prilikom priprema za demilitarizaciju RSK ova odredba zanemarena. Štoviše, jugoslavenski vrh prihvatio se temeljite reorganizacije TO RSK, te je u razdoblju od kraja veljače do kraja travnja 1992. SSNO SFRJ donio niz odluka i zapovijedi o njezinom ratnom i mirnodopskom organizacijskom ustroju, koje je zatim Glavni štab TO RSK dosljedno provodio. Tijekom proljeća 1992. teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji, koja je bila raspuštena krajem 1991. godine, ponovno je ustrojena i organizirana. U ovome su razdoblju u glavnini djelovale samo njezine zapovjedne strukture, no to je bila posljedica činjenice da je ljudstvo Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bilo uključeno u Banjalučki korpus JNA, a ne dosljedne provedbe Vanceova plana.

Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a i provedba demilitarizacije okupiranog područja zapadne Slavonije

Demilitarizacija područja pod zaštitom UN-a predstavljala je jednu od najvažnijih odrednica Vanceovog plana i preduvjet za uspješno provođenje

³² Tenkovsku četu trebalo je popuniti s 10 tenkova T-55 iz 1. krajiškog korpusa, 61. haubički artiljerijski divizion trebalo je popuniti s 12 haubica H-105 mm ili haubicama 122 mm, kojima je raspolagao Glavni štab TO RSK, 83. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion s 6 protuoklopnih topova 100 mm T-12, 6 protuoklopnih topova 76 mm M-62 i 6 maljutki (POLK 9K 11). Također je odlučeno da se 45. laka artiljerijska baterija popuni sa 6 protuartiljerijskih topova 20/3 mm, 8 protuartiljerijskih topova 20/1 mm i 9 lasera S-2M te vučnim motornim vozilima. Iz 1. krajiškog korpusa obećano je i da će se TO u zapadnoj Slavoniji dodijeliti otprilike 1.000 komada osobnog naoružanja; *Dokumenti*, knj. 3, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o problematici vezanoj uz popunjavanje postrojbi Teritorijalne obrane na području zapadne Slavonije materijalno-tehničkim sredstvima 5. korpusa JNA od 24. svibnja 1992., 506.

³³ Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o problemima prilikom izvlačenja naoružanja i opreme postrojbi 5. korpusa JNA s područja zapadne Slavonije od 2. svibnja 1992., 448.

misije UN-a u Hrvatskoj. Demilitarizacija je podrazumijevala povlačenje svih snaga Hrvatske vojske, JNA, te snaga Teritorijalne obrane Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine koje nisu imale sjedište na tome području. Snage lokalne Teritorijalne obrane čiji su pripadnici imali prebivalište na područjima pod zaštitom UN-a trebale su biti rasformirane i demobilizirane. Kao što je već spomenuto, rasformiranje lokalne TO podrazumijevalo je i privremeno raspuštanje zapovjednih struktura jedinica TO. Pripadnici teritorijalne obrane i dalje su mogli primati plaću od lokalnih vlasti, no nisu smjeli nositi oruđu i bilo kakvo oružje. Oružje lokalne teritorijalne obrane trebalo je biti predano snagama JNA prije njihova povlačenja, a alternativna opcija bila je predaja oružja snagama UN-a na čuvanje. Osim toga, demilitarizacija je podrazumijevala i povlačenje paravojnih, dobrovoljačkih i neregularnih jedinica, te njihovo raspuštanje, ukoliko imaju prebivalište na područjima pod zaštitom UN-a.³⁴

Hrvatska je tražila da se demilitarizacija područja pod zaštitom UN-a provede najkasnije 30 dana od dolaska mirovnih snaga u Hrvatsku. Također, hrvatska je Vlada konstatirala da ne postoje nikakvi razlozi da se demobiliziranim pripadnicima teritorijalne obrane nakon demobilizacije isplaćuju bilo kakve naknade jer se „radi o osoblju koje prije mobilizacije nije bilo profesionalno vezano ni uz policijske ni uz vojne poslove“. Smatralo se da će novoformirane jedinice i osoblje lokalne policije, uprava i društvene djelatnosti u UNPA biti financirane u skladu sa sustavom Republike Hrvatske.³⁵ Međutim, do toga nije došlo jer je Vijeće sigurnosti UN-a odlučilo da će na području pod zaštitom UN-a nastaviti djelovati postojeća lokalna tijela vlasti i policije, odnosno vlast pobunjenih Srba. O zadržavanju *statusa quo* nakon razmjешtanja snaga UNPROFOR-a Boutros Ghali je odlučio zbog „zabrinutosti od strane srpskih zajednica na području pod zaštitom UN-a“. Stoga je odlučeno da „tijekom privremenog razdoblja“, do pronalaženja sveobuhvatnog političkog rješenja, na područjima pod zaštitom UN-a neće vrijediti zakoni i institucije Republike Hrvatske.³⁶ Štoviše, SFRJ je u početnom razdoblju područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj smatrala i tretirala kao dio svojeg teritorija. Naime, početkom 1992. godine Skupština SFRJ usvojila je zakon o pravnom sustavu „na dijelu teritorije koja je pod posebnom zaštitom Ujedinjenih nacija“. Njime je utvrđeno da će se na područjima pod zaštitom UN-a primjenjivati Ustav SFRJ i savezni zakoni te propisi područja pod zaštitom UN-a, ukoliko nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonima SFRJ. Ovim je zakonom utvrđeno kako će SFRJ

³⁴ *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studeni–prosinac 1991.), 159.

³⁵ Isto, Polazišta Vlade Republike Hrvatske o mirovnom planu UN-a (21. veljače 1992.), 182.

³⁶ Isto, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (4. veljače 1992.), 167.

područja pod zaštitom UN-a tretirati kao gospodarski nerazvijena područja te će shodno tome biti i prava i dužnosti federacije prema njima.³⁷

Paralelno s povlačenjem JNA iz Hrvatske, na područja pod zaštitom UN-a trebale su se rasporediti vojne i policijske snage UN-a. Vremenski plan povlačenja JNA trebao je biti dogovoren između saveznog sekretara za narodnu obranu SFRJ i zapovjednika snaga UN-a. Zadaća snaga UN-a bila je da nadgledaju provedbu demilitarizacije područja pod zaštitom UN-a, na kojem su zatim trebale osigurati da „sve osobe koje žive u njima budu pošteđene straha od oružanog napada“. Vanceov plan podrazumijevao je da se na područjima pod zaštitom UN-a rasporedi pješništvo naoružano lakim oružjem, uz upotrebu oklopnih transportera i helikoptera. Pješništvo snaga UN-a trebalo je nadzirati pristup područjima pod zaštitom UN-a uspostavljajući kontrolne točke na svim cestama i željezničkim prugama te važnijim raskrižjima na tim područjima. Njihov zadatak bio je osigurati da na područja pod zaštitom UN-a ne uđu vojne jedinice i naoružane grupe, te da se na to područje ne unosi oružje i vojna oprema. Osim toga, oni su bili zaduženi za provjeru prigovora o kršenju demilitariziranog statusa područja pod zaštitom UN-a, o kojem će zatim, bude li potrebe, glavni tajnik izvijestiti Vijeće sigurnosti UN-a. Snage UN-a trebale su se u slučaju ozbiljnijih napetosti između nacionalnih skupina na području pod zaštitom UN-a postaviti između njih i spriječiti neprijateljstva.³⁸

Daljnja razrada Vanceova plana utvrđena je u izvješću glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalija od 15. veljače 1992., koje je Vijeće sigurnosti prihvatilo i potvrdilo Rezolucijom 743 21. veljače 1992. godine. Vanceov plan je prvotno predviđao da će operacijama mirovnih snaga UN-a zapovijedati civilni zapovjednik misije, no ovim je izvješćem glavni tajnik odlučio sveukupno zapovjedništvo povjeriti zapovjedniku vojnih snaga, kojemu će pri tome pomagati zapovjednik civilnih poslova. Boutros Ghali također je predložio raspored i sastav mirovnih snaga UN-a u Hrvatskoj, a prihvaćanjem izvješća ustrojene su Zaštitne snage Ujedinjenih naroda (*United Nations Protection Forces - UNPROFOR*). Prvotno je sjedište štaba UNPROFOR-a trebalo biti u Sarajevu, s uredima u Beogradu i Zagrebu, a sjedište logističke podrške u Banja Luci.³⁹ Međutim, nakon rasplamsavanja rata u Bosni i Hercegovini zapovjedništvo UNPROFOR-a preseljeno je u Beograd te zatim u Zagreb, kamo je preseljena i logistička baza iz Banja Luke. To je rezultiralo kašnjenjem razmještanja snaga UNPROFOR-a u Hrvatskoj te dodatnim troškovima.⁴⁰

³⁷ Mile PASPALJ, *Album iz Krajine* (Sarajevo, 1996), 125., 134.; Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* (Zagreb, 2005), 162.

³⁸ *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studení–prosinac 1991.), 159.

³⁹ Isto, Dodatno izvješće glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.

⁴⁰ *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, 108.

Snage UNPROFOR-a raspoređene su u tri područja pod zaštitom UN-a koja su organizirana u četiri Sektora: Sektor Istok (*Sector East*) – istočna Slavonija, uključujući Baranju i zapadni Srijem, Sektor Sjever (*Sector North*) – Banovina i Kordun, Sektor Jug (*Sector South*) – sjeverna i srednja Dalmacija, te Sektor Zapad (*Sector West*) – zapadna Slavonija.⁴¹

Još jedna od promjena u odnosu na prvobitni plan bilo je pitanje oružja lokalne teritorijalne obrane. Naime, glavni tajnik je u izvješću od 15. veljače ustvrdio je da je nakon razgovora s obje strane zaključio kako je oružje jedinica TO najbolje pohraniti u sigurna skladišta i čuvati po sistemu „dva ključa“, od kojih će jedan imati lokalni zapovjednik snaga UN-a, a drugi predsjednik općine u kojoj se skladište nalazi. Ova je promjena išla u korist pobunjenim Srbima, koji su uspjeli isposlovati da im oružje TO u slučaju potrebe bude nadohvat ruke, a tu su mogućnost do sloma RSK mnogo puta iskoristili.⁴²

Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a očekivalo su u rano proljeće 1992., no konačno je započelo u svibnju i lipnju iste godine.⁴³ Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijama 727 od 8. siječnja i 740 od 7. veljače 1992. odlučilo je poslati u Hrvatsku 75 časnika za vezu koji bi radili na održavanju prekida vatre, a 10. ožujka u Zagreb je stigla prethodnica UNPROFOR-a s glavnim zapovjednikom, generalom Satishem Nambiarom, i njegovim suradnicima.⁴⁴ U zapadnoj su Slavoniji, nakon ustrojavanja Zonskog štaba TO tijekom proljeća 1992., započele pripreme za dolazak mirovnih snaga UN-a. Glavni štab TO RSK zapovijedio je da do 10. svibnja treba završiti ustrojavanje TO RSK u skladu sa zapovijedi Saveznog sekretarijata za narodnu obranu SFRJ od 27. veljače 1992. godine. Očekivalo se da će snage UNPROFOR-a uskoro preuzeti odgovornost za Sektor Zapad, te je u ovome razdoblju trebalo izvršiti i sve pripreme za preuzimanje jedinica i zone odgovornosti Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija od Banjalučkog korpusa. Planirano je da će nakon povlačenja JNA odgovornost za kontrolu i zaštitu područja RSK, uz snage UNPROFOR-a, preuzeti i milicija RSK. Nakon što milicija i snage UNPROFOR-a preuzmu kontrolu, trebalo je izvršiti odlaganje oružja TO u skladišta „vodeći računa da svaki borac zna gde mu se nalazi

⁴¹ *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.

⁴² *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.

⁴³ *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996., Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, tom III, pr. Momir STOJKOVIĆ (Beograd, 1999), Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595; D. MARIJAN, *Slom*, 335.

⁴⁴ *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, 107.

oružje“, a zatim i otpustiti iz ratnih štabova i jedinica vojne obveznike koji nisu angažirani prema mirnodopskoj formaciji Teritorijalne obrane. S radom su trebali nastaviti samo zonski štabovi, općinski štabovi, komande brigada Teritorijalne obrane, odreda i bataljuna te komandiri četa.⁴⁵ Komandantima jedinica i štabova TO Zapadna Slavonija naređeno je da sa SUP-om Okučani i Komandom brigade Posebne jedinice milicije dogovore sve detalje oko prenošenja odgovornosti za kontrolu i zaštitu na miliciju RSK i snage UNPROFOR-a.⁴⁶

No, zbog problema u raspoređivanju snaga UNPROFOR-a, preuzimanje odgovornosti za područje pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji odgođeno je do druge polovine lipnja. Na područje Sektora Zapad do kraja druge polovine travnja bile su razmještene samo snage Kanadske bojne te djelomično snage Argentinske i Jordanske bojne, dok je četvrta, Nepalska bojna, zbog nedostatka novčanih sredstava, kasnila s dolaskom na područje zapadne Slavonije.⁴⁷ Snage UNPROFOR-a preuzele su 20. lipnja 1992. punu odgovornost u Sektoru Zapad.⁴⁸ Argentinska bojna raspoređena je na području općina Grubišno Polje i Daruvar koje nije bilo pod kontrolom zapadnoslavonskih Srba. Nepalska bojna raspoređena je na području pakračkih i novogradiških sela Kričke Zabrdске, Gornja Šumetlica, Brusnik, Kraguj, Gavrinica (Pakrac), Lipik, Kovačevac, Trnakovac, Benkovac, Smrtić, Dragalić, Pustara (kod Okučana) i Stara Gradiška. Jordanska bojna raspoređena je u novljanskim selima Dobrovac, Brezovac, Bair, Paklenica, Jasenovac, Košutarica, Mlaka, Jablanac, Rajić i Borovac.⁴⁹ Civilni policijski promatrači (UNCIVPOL) u drugoj su polovini 1992. na području zapadne Slavonije bili smješteni u četiri policijske postaje koje su se nalazile u Grubišnom Polju, Daruvaru, Pakracu i Okučanima. U njima je ukupno bilo smješteno 79 policajaca iz Kanade, Argentine i

⁴⁵ *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i Zonskom štabu TO Istočna Slavonija o rasformiranju postojećih i formiranju novih štabova i postrojbi Teritorijalne obrane RSK, te o predaji zona odgovornosti snagama milicije RSK i snagama UNPROFOR-a od 7. svibnja 1992., 456.

⁴⁶ Isto, Zapovijed Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija podređenim postrojbama o preuzimanju postrojbi Teritorijalne obrane i zona odgovornosti iz nadležnosti Komande 5. korpusa JNA od 8. svibnja 1992., 469.

⁴⁷ Ivica MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija: 1991.-1995.*, doktorska disertacija (Zagreb, 2009), 263.

⁴⁸ *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.; Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV* (Samobor, 2006), 301.

⁴⁹ *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFOR-a od 6. srpnja 1992., 39.

Nepala.⁵⁰ Sjedište vojne, vojno-promatračke, policijske i civilne misije UN-a u zapadnoj Slavoniji bio je grad Daruvar.⁵¹

Povlačenje 1. krajiškog (bivšeg Banjalučkog) korpusa s područja zapadne Slavonije započelo je 20. lipnja 1992. godine. Sa zapovjednikom snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad generalom Carlosom Mariom Zabalom dogovoren je način i metodologija izvlačenja njegovih snaga. Povlačenje je obuhvaćalo četiri faze tijekom kojih su jedinice i naoružanje ovog korpusa trebali biti povučeni južno od rijeke Save, koja je predstavljala granicu UNPA Zapad. Proces je obuhvaćao izvlačenje topničkog oružja, tenkova te topničkih i raketnih sustava većeg dometa na udaljenost od 30 kilometara južno od Save, oružja protuzračne obrane, oklopnih transporterata i sredstava za protuoklopnu borbu na udaljenost od 10 kilometara, te pješaštva na 5 kilometara. U prvoj fazi trebalo je povući topništvo, tenkove, višecijevne bacače raketa i ostala topnička oružja i raketne sustave većeg dometa. U drugoj fazi trebalo je provesti demobilizaciju TO skladištenjem njezina naoružanja i municije, osim osobnog naoružanja (kratkih cijevi) predviđenog za miliciju. U trećoj fazi planirano je povlačenje oklopnih transporterata svih vrsta, sustava protuzračne obrane i protuoklopnih oružja te naoružanja kraćeg dometa. Zatim je u četvrtoj fazi trebalo povući pješaštvo, a u petoj razminirati teritorij. Svih pet faza trebalo je biti realizirano 15 dana od početka povlačenja. Snage i naoružanje 1. krajiškog korpusa trebale su se povlačiti s područja zapadne Slavonije isključivo danju preko mosta na Savi u Staroj Gradišci i pontonskog mosta na Savi kod sela Uskoci.⁵² Ljudstvo Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija koje je dotad bilo angažirano u jedinicama 1. krajiškog korpusa, nakon njegova povlačenja ulazilo je u sastav jedinica TO u zapadnoj Slavoniji.⁵³ Sličan se proces uoči dolaska snaga UNPROFOR-a provodio i na hrvatskoj strani linije razgraničenja.⁵⁴

UNPROFOR je ubrzo nakon preuzimanja odgovornosti za Sektor Zapad ukazao na nepravilnosti i nedostatke u provođenju demilitarizacije. Zapovjednik snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad, general Carlos Maria Zabala, posebice je inzistirao da se naoružanje Teritorijalne obrane, koje se još uvijek nalazilo na području Sektora Zapad, ukloni izvan Sektora ili spremi u predvi-

⁵⁰ I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 267.

⁵¹ Isto, 269.

⁵² *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Komande 1. krajiškog korpusa Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o povlačenju postrojbi 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije od 17. lipnja 1992., 544.

⁵³ HMDCDR, kut. 6015., Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 76-1, 18. 6. 1992.

⁵⁴ J. RAGUŽ, *Ratni put*, 298-301.

dena skladišta oružja.⁵⁵ O činjenici da je na području zapadne Slavonije ostala velika količina oružja obaviješteno je i Vijeće sigurnosti UN-a. Glavni tajnik Boutros Ghali izvijestio je 26. lipnja 1992. Vijeće sigurnosti UN-a o procesu raspoređivanja snaga UNPROFOR-a u Hrvatskoj, napomenuvši da su iste preuzele odgovornost za Sektor Zapad, iz kojeg je JNA povukla većinu svojih snaga. Međutim, Ghali je također napomenuo da je nakon povlačenja svojih jedinica JNA na ovom području ostavila velik dio vojne opreme, koja je stavljena pod kontrolu lokalnih snaga Teritorijalne obrane.⁵⁶

Tijekom provedbe demilitarizacije pojavio se problem dijela teškog naoružanja koje se nalazilo izvan područja Sektora Zapad. Naime, izvan zapadne Slavonije nalazio se dio teškog naoružanja Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija – radilo se o haubičkom artiljerijskom divizionu s 10 haubica i 10 motornih vozila i tenkovskoj četi. Usprkos protestima UNPROFOR-a, ovo je naoružanje vraćeno 2. srpnja u zapadnu Slavoniju i uskladišteno u Staroj Gradišci. Komandant Zonskog štaba pukovnik Jovan Čubrić pritom je napomenuo da bi volio nastaviti dotadašnju „izvanrednu saradnju“ s UNPROFOR-om oko procesa demilitarizacije štabova i jedinica TO Zapadna Slavonija, no istodobno je tražio razumijevanje od UNPROFOR-a i dozvolu da ovo naoružanje ostane na području zapadne Slavonije, uz obećanje da neće biti upotrijebljeno „bez kontrole snaga UNPROFOR-a“.⁵⁷

U konačnici, Teritorijalnoj obrani u zapadnoj Slavoniji dozvoljeno je da zadrži teško naoružanje na području Sektora, uz napomenu da teža topnička oruđa i protuzračni topovi budu smješteni u skladištu oružja u Staroj Gradišci.⁵⁸ U osnovi, Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji uspjela je „legalizirati“ teško naoružanje koje je naslijedila od JNA i ishoditi kod UNPROFOR-a da se ovo naoružanje zadrži na području zapadne Slavonije. UNPROFOR je odustao i od inzistiranja da skladišta oružja budu samo u Jasenovcu i Staroj Gradišci, te je prihvaćen plan Zonskog štaba o skladištenju oružja u mjestima

⁵⁵ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, str. pov. br. 77-21, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, Problemi realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

⁵⁶ *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.

⁵⁷ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 80-4, Izvještaj o rešavanju problema oko demobilizacije štabova i jedinica TO, 29. 6. 1992.; *Dokumenti*, knj. 5, Obavijest Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Komandi UNPROFOR-a – sektor Zapad o vraćanju haubičkog artiljerijskog divizona i tenkovske čete u sastav formacijskih jedinica TO i njihovu uskladištenju od 4. srpnja 1992., 31.

⁵⁸ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 80-4, Izvještaj o rešavanju problema oko demobilizacije štabova i jedinica TO, 29. 6. 1992.

Šeovica, Brusnik, Donji Rajić, Mlaka, Okučani i Stara Gradiška.⁵⁹ Pukovnik Jovan Čubrčić inzistirao je na skladištenju oružja na ovim lokacijama, uz objašnjenje da u Staroj Gradišci nema mjesta za sve naoružanje (*sic!*), a drugi, stvarni razlog bila je „nemogućnost pravovremenog izuzimanja istog u slučaju potrebe, zbog velike udaljenosti skladišta od prvih eventualno borbenih linija“.⁶⁰

Izvlačenje 1. krajiškog korpusa sa područja zapadne Slavonije i demobilizacija štabova i jedinica TO Zapadna Slavonija, prema Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija, završeno je 3. srpnja 1992. godine. Demobilizirani pripadnici TO ostali su na okupiranom području zapadne Slavonije, a naoružanje i vojna oprema TO spremljeni su u skladišta oružja. U skladište oružja u Brusniku spremljeno je oružje i vojna oprema Općinskog štaba TO Podravska Slatina i 63. odreda TO. U Šeovici oružje i vojna oprema Općinskog štaba TO Pakrac, 51. odreda TO, Općinskog štaba TO Daruvar i 59. odreda TO. U Okučanima vojna oprema i oružje Zonskog štaba TO, Općinskog štaba TO Okučani, 54. brigade TO te vojna oprema 61. haubičkog artiljerijskog divizijuna i 83. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna, dok su njihovo naoružanje i motorna vozila spremljeni u skladište oružja u Staroj Gradišci. U tom skladištu je pohranjena i vojna oprema i naoružanje 91. pozadinske baze, 45. lake artiljerijske baterije PVO i tenkovske čete 54. brigade TO. U Donjem Rajiću i Mlaci spremljeno je oružje 98. odreda TO.⁶¹ Na području zapadne Slavonije u sedam skladišta oružja (uz navedena, spominje se i skladište oružja u selu Cage) bilo je uskladišteno 4.728 komada raznog osobnog pješačkog naoružanja,⁶² te veća količina teškog naoružanja, i to: kolektivno naoružanje: 8 puškomitraljeza PM 7,9 mm M53, 141 mitraljez 7,9 M53, 68 ručnih bacača M57, 25 minobacača 60 mm, 38 minobacača 82 mm, 3 bestrzajna topa BST 82 mm M60, 15 ručnih bacača raketa 90 mm OSA; topničko oružje: 6 topova 76 mm Zis M42, 12 topova 100 mm T-12, 10 haubica 105 mm, 8 protuzrakoplovnih topova 20/1 mm, 8 protuzrakoplovnih topova 20/3 mm, 6 maljutki POLK 9 K11, 4 minobacača 120 mm; oklopna vozila: 1 tenk PT-76, 9 tenkova T-55, 3 borbena oklopna vozila PA s PAT 20/3 i 4 borbena oklopna vozila PO

⁵⁹ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 77-21, Izvještaj o problemima oko realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

⁶⁰ *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik predstavnika Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija i UNPROFOR-a od 29. lipnja 1992., 397.

⁶¹ *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFOR-a od 6. srpnja 1992., 39.

⁶² Pištolja 7,62 mm M42, pištolja 7,62 mm M57, APi 7,65 mm M61, APi 7,65 mm M84, AP 7,62 mm M70, PAP 7,62 mm M59/66, PM 7,62 mm M72, pušaka 7,9 mm M48, automata 7,62 mm M56, snajperskih pušaka 7,9 mm M76.

M-83. Osim oružja, uskladišteno je ukupno 81 motorno vozilo.⁶³ Lokacija skladišta oružja u osnovi je pratila granice Sektora Zapad i osiguravala je brzu dopremu oružja u slučaju sukoba na bilo kojem dijelu linije razgraničenja.

Međutim, velik dio oružja i dalje se nalazio izvan skladišta. Zapovjednik UNPROFOR-a u Sektoru Zapad general Zabala obavijestio je 8. srpnja komandanta Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija da se na području Sektora i dalje nalazi neovlašteno oružje i vojna oprema. Zabala je izrazio i uznemirenost brojem ljudi koji nose različite vrste odora i koji su naoružani puškama i automatskim oružjem, upozorivši da je Vanceov plan vrlo jasan u pogledu nadležnosti nad oružjem unutar područja pod zaštitom UN-a, odnosno da je nošenje kratkog oružja, osim snagama UN-a, dopušteno samo lokalnim policijskim snagama. UNPROFOR je zapazio i nekoliko protutenkovskih i vojnih vozila koja su se još uvijek nalazila na području Sektora. Stoga je Zabala obavijestio Zonski štab da će, ako to ne učine oni, UNPROFOR poduzeti akcije da se sve neovlašteno oružje i vojna oprema prikupi i pohrani u prethodno dogovorena skladišta oružja.⁶⁴

UNPROFOR je provodio nenajavljene kontrole sigurnosti skladišta i provjere odgovaraju li vrsta i broj naoružanja onome što je prijavljeno. Međutim, Zonski štab u zapadnoj Slavoniji, usprkos ustupcima kojima je Teritorijalnoj obrani omogućeno da na demilitariziranom području pod zaštitom UN-a zadrži velike količine (između ostalog i teškog) oružja, te da se oružje zatim nalazi u skladištima Teritorijalne obrane, pod nadzorom UNPROFOR-a, bio je nezadovoljan kontrolama skladišta oružja. Nakon protesta Zonskog štaba, Zabala je obavijestio komandanta Čubrića da će povremeno, i bez prethodne najave, provjeravati sigurnost skladišta i broj oružja u njima, te je zatražio da se članovima Nepalske i Jordanske bojne, štaba UNPROFOR-a u Sektoru Zapad i oficirima za vezu Argentinske bojne omoguće inspekcije skladišta oružja uvijek kada to bude zatraženo.⁶⁵ Osim u skladištima oružja koje je UNPROFOR odobrio, na području RSK postojale su tajne lokacije na kojima je bilo skriveno oružje.⁶⁶ To se najbolje pokazalo kada su pojedine jedinice u zapad-

⁶³ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 109-4, Izvještaj o stanju posle demobilizacije, 12. 8. 1992.

⁶⁴ *Dokumenti*, knj. 5, Pismo zapovjednika zaštitnih snaga UN-a civilnoj upravi pobunjenih Srba i zapovjedniku Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o razoružavanju srpskih snaga od 8. srpnja 1992., 46.

⁶⁵ Isto, Pismo Komande UNPROFOR-a – sektor Zapad Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija o kontroli skladišta s naoružanjem od 18. srpnja 1992., 86.

⁶⁶ Isto, Izvješće operativnog radnika Stanici javne bezbjednosti Benkovac o uskladištenju naoružanja, opreme i sredstava u tajna skladišta od 31. srpnja 1992., 117; Zapovijed Glavnog

noj Slavoniji, tijekom borbi u zaleđu Zadra početkom 1993., naoružane sa 70 % potrebnog naoružanja koje se dotad nalazilo u tajnim skladištima oružja.⁶⁷

Demilitarizacija zapadne Slavonije, osim po pitanju povlačenja naoružanja, nije provedena niti po pitanju demobilizacije pripadnika Teritorijalne obrane. Ubrzo nakon raspoređivanja UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji, Zabela je upozorio da demobilizacija Teritorijalne obrane, predviđena u drugoj fazi demilitarizacije, nije provedena do planiranog roka, no u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija to je opravdano činjenicom da prilikom pravljenja plana demilitarizacije Sektora Zapad nije uzeta u obzir činjenica da su se pripadnici Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija najvećim dijelom nalazili u sastavu pješadijskih jedinica 1. krajiškog korpusa, te stoga mogu biti demobilizirani tek u četvrtoj fazi demilitarizacije, odnosno tijekom predviđenog izvlačenja njegovih pješadijskih jedinica.⁶⁸ Međutim, potpuna demobilizacija pripadnika TO nije provedena niti nakon povlačenja 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije. Sredinom kolovoza 1992., nakon što je prethodno na području zapadne Slavonije demobilizirano ukupno 5.362 ljudi, u jedinicama Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bio je angažiran 3.161 pripadnik TO.⁶⁹ Brojno stanje pojedinih jedinica i općinskih štabova bilo je sljedeće:

štaba TO RSK zonskim štabovima TO za povlačenje naoružanja koje je skriveno nakon demobilizacije, radi izbjegavanja sukoba s UNPROFOR-om od 6. listopada 1992., 347.

⁶⁷ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 7, ur. Mate RUPIC, Ilija VUČUR (Zagreb, 2009), Izvješće Komande 18. korpusa Glavnom štabu SVK o stanju borbene gotovosti od 21. veljače 1993., 219.

⁶⁸ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 77-21, Izvještaj o problemima oko realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

⁶⁹ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 109-4, Izvještaj o stanju posle demobilizacije, 12. 8. 1992.

Tablica 1. Prikaz brojnog stanja ZnŠTO Zapadna Slavonija nakon demobilizacije⁷⁰

Red. br.	JEDINICA	OSTALO U TO (brojno stanje u kolovozu 1992.)				
		Oficiri	Podoficiri	Vojna lica	Građanska Lica	Svega
1.	ZnŠTO	8	14	100	4	126
2.	61. had	2	6	56	-	64
3.	83. mpoad	5	9	92	-	106
4.	45. larb	3	5	47	-	55
5.	54. brTO	11	46	1108	1	1166
6.	OpŠTO „O“	7	6	70	2	85
7.	98. OdTO	25	9	317	-	351
8.	OpŠTO „D“	11	6	81	2	100
9.	59. OdTO	2	4	164	-	170
10.	OpŠTO „P“	8	9	107	2	126
11.	51. OdTO	17	8	368	-	393
12.	OpŠTO „PS“	3	5	45	2	55
13.	63. OdTO	7	6	312	-	325
14.	91. PoB	4	6	32	-	42
	S V E G A	113	139	2899	13	3161

Ipak, popunjenost jedinica Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija postupno se smanjivala zbog prelaska jednog dijela pripadnika TO u Posebne jedinice milicije, a djelomično i zbog iseljavanja stanovništva iz zapadne Slavonije, kao i sve manjeg odaziva pripadnika TO na izvršavanje obaveza u jedinicama i štabovima TO. Sredinom rujna 1992. popunjenost Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija iznosila je otprilike 2.000 ljudi, a posebno je problematična bila popunjenost štabova i komandi aktivnim zapovjednim kadrom. Prema formaciji, Zonski štab TO Zapadna Slavonija trebao je imati 64 oficira, no popunjenost štabova i komandi oficirima u rujnu 1992. iznosila je samo 58 posto, odnosno nedostajalo je 27 oficira. U tom su pogledu posebno bili

⁷⁰ Isto.

problematični općinski štabovi TO Podravska Slatina i Daruvar. Razlog nedovoljne popunjenosti zapovjednim kadrom ležao je prvenstveno u neriješenom statusu zapovjednog kadra u TO, za čije rješavanje nisu postojali potrebni propisi, zakoni i drugi regulativni dokumenti. Najvažniji uzrok, međutim, bila su nedovoljna financijska sredstva kojima je raspolagala TO RSK.⁷¹

Demobilizacija glavnine Teritorijalne obrane odrazila se na ukupnu situaciju na okupiranom području zapadne Slavonije. Neposredno po raspuštanju jedinica TO i povratka pripadnika kućama zabilježeni su česti slučajevi pučnjave iz raznog naoružanja, koje je, osim za stanovništvo, jer je pučnjava bila česta i u naseljenim mjestima, predstavljalo opasnost i za odnose sa snagama UNPROFOR-a.⁷² Osim toga, civilna tijela vlasti u zapadnoj Slavoniji nisu bila spremna za zbrinjavanje demobiliziranih pripadnika Teritorijalne obrane. Vlasti nisu osigurale prihvat, organizaciju smještaja, ishrane i ukupnog zbrinjavanja pripadnika Teritorijalne obrane koji su nakon demobilizacije ostali bez izvora prihoda, a od državnih vlasti nisu bila osigurana financijska sredstva za njihovu osnovnu egzistenciju. Među demobiliziranim pripadnicima TO vladalo je nezadovoljstvo jer vlasti nisu imale nikakav plan za njihovo zapošljavanje, što je u okviru gospodarske i socijalne situacije u zapadnoj Slavoniji bilo gotovo nemoguće i provesti. Stoga su u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i sami demobilizirani pripadnici TO optuženi za „gotovansko i pasivno iščekivanje“ rješavanja svoje situacije. Nezadovoljstvo demobiliziranih pripadnika TO izazivala je i činjenica da nisu poduzete nikakve kaznene mjere niti sankcije prema vojnim obveznicima koji su izbjegli u Srbiju i Bosnu, te tamo „dobijaju radna mjesta i čekaju da se na ovaj prostor vrate na gotovo i da im to obezbede oni koji su ovde ostali“.⁷³

Destabilizaciju područja uzrokovalo je i povlačenje 1. krajiškog korpusa, koje je izazvalo uznemirenost i nezadovoljstvo kod stanovništva, a uz to je bilo i popraćeno nizom pojava koje su dodatno otežavale situaciju u zapadnoj Slavoniji.⁷⁴ Primjerice, vojska je prilikom povlačenja sa sobom odnosila veliku količinu opljačkanih dobara, a nerijetki su bili i slučajevi podmetanja požara kako bi se prikrila pljačka. U Zonskom štabu Teritorijalne obrane Zapadne

⁷¹ *Dokumenti*, knj. 5, Analiza Glavnog štaba TO RSK o borbenoj spremnosti jedinica TO RSK od veljače do kolovoza 1992. iz kolovoza 1992., 236.; Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO o stanju borbene spremnosti štabova i jedinica TO te ukazivanje na probleme koje hitno treba rješavati od 14. rujna 1992., 293.

⁷² Isto, Uputa Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO o metodologiji predaje zona odgovornosti zaštitnim snagama UN-a od 7. srpnja 1992., 42.

⁷³ Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO o stanju borbene spremnosti štabova i jedinica TO te ukazivanje na probleme koje hitno treba rješavati, 14. rujna 1992., 293.

⁷⁴ HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 27. 6. 1992.

Slavonije bili su svjesni ovog problema, te su komande jedinica 1. krajiškog korpusa upozorili na nedolično ponašanje, posebice na paljevine kuća i drugih objekata, pljačke i nasilja. Međutim, nisu imali mogućnosti za zaustavljanje ovih pojava.⁷⁵ Pokušaji milicije da spriječi pljačku i odvoženje opljačkanih stvari u Bosnu nisu imali nikakvih rezultata. Tako je, naprimjer, prilikom pokušaja milicije u Staroj Gradišci da 22. lipnja 1992. provjeri kolonu od 40 vojnih kamiona koji su preko mosta na rijeci Savi prelazili u BiH, došlo do verbalnog, a zamalo i oružanog sukoba s pripadnicima 1. krajiškog korpusa. Ni pokušaj kontrole sljedećeg konvoja (otprilike 100 vojnih i civilnih vozila) nije bolje prošao, a jedan od oficira koji su spriječili pregled vozila bio je pukovnik Lazo Babić, kasniji zapovjednik 18. korpusa SVK. Milicioneri su na mostu zabilježili da su na kamionima uspjeli zamijetiti stolice, krevete, drva za ogrjev, fosne, cijevi za vodu, radijatore, peći, motore, bicikle i dr. Miliciji nije pomogla niti činjenica da su vojna vozila kontrolirali po zapovijedi general-majora Momira Talića, komandanta 1. krajiškog korpusa.⁷⁶ Načelnik SUP-a Okučani Stevo Kresović izvijestio je Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija da je vojska prilikom povlačenja počinila niz pljački i paljevina te „ne pruža se pomoć čak ni kod gašenja požara“. Na sjednici Oblasnog vijeća postavilo se stoga pitanje kako se postaviti prema tome problemu, te da li bi trebalo zatražiti odgovornost komandanta jedinice 1. krajiškog korpusa s područja Jasenovca jer se „tamo namjerno pale kuće – srpske kuće bez kontrole, a policija navečer ne smije izvan kuća“ pa je „vojska odnijela čak i stolice iz osnovne škole“. Prema podacima Oblasnog vijeća, na području Jasenovca zapaljeno je otprilike 150 stambenih objekata te hotel. Najveći problem predstavljala je vojna policija, koja je umjesto sprečavanja ovakvih pojava bila predvodnik u pljački i paljevinama.⁷⁷ Uništavanje Jasenovca nastavilo se i kasnijih godina, kada su u Spomen području Jasenovac bile smještene jedinice Srpske vojske Krajine. Prema srpskim podacima, ulaskom u Jasenovac nakon okupacije u listopadu 1991., naselje je zatečeno neopljačkano, s tek dvije paljevine, dok je u svibnju 1993. u Jasenovcu evidentirano više od 170 zapaljenih objekata, a od toga je otprilike bilo 25 posto kuća u vlasništvu Srba. U svibnju 1993. mještani Jasenovca obavijestili su Vladu RSK kako jedinice 18. korpusa koje se nalaze u Jasenovcu nastavljaju s paljenjem kuća, napomenuvši „i dok naše majke ponovo plaču, počinioci veselo pjevaju i sve skupa ih asocira na događaje iz 1941. godine“, a pri tom su uništavani i objek-

⁷⁵ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 11, Zonski štab TO Zapadna Slavonija str. pov. br. 72-2, 14. 6. 1992.

⁷⁶ *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće stanice milicije Stara Gradiška o prevoženju opljačkanih stvari iz Slavonije u Bosnu i Hercegovinu u kamionima JNA od 23. lipnja 1992., 373.

⁷⁷ HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.

ti unutar Spomen područja Jasenovac, kao i arhivska dokumentacija koja se tamo čuvala.⁷⁸

Raspoređivanje UNPROFOR-a sredinom 1992. utjecalo je na postepeno smirivanje sigurnosne situacije, te je početkom rujna milicija zaključila da se nakon preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a za područje zapadne Slavonije stanje stabiliziralo i stvorili povoljniji uvjeti za život i rad stanovništva i tijela vlasti, a time i milicije. Međutim, i dalje su bili česti slučajevi krađe državne imovine i imovine građana, paljenje kuća i vjerskih objekata, neovlaštena uhićenja i zatvaranje ljudi, konzumiranje alkohola te zatim i često pucanje iz naoružanja i slično.⁷⁹

Jasno je da se od samog početka preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a za područja pod zaštitom UN-a krajinske vlasti nisu pouzdavale u njihovu zaštitu. Mjesec i po dana nakon što je UNPROFOR preuzeo nadležnost i kontrolu nad Sektorom Zapad, 8. kolovoza 1992., Zonski štab TO Zapadna Slavonija naredio je podređenim jedinicama podizanje mjera borbene spremnosti. Razlog je bio očekivani napad hrvatskih snaga s područja Visoke Grede na pravcu Martinovac – Mačkovac – Bok Jankovac, s „najverovatnijim ciljem zauzimanja mosta na r. Savi u Bosanskoj Gradišci“.⁸⁰ Od snaga UNPROFOR-a tražilo se da reagiraju na grupiranje hrvatskih snaga na vanjskom rubu Sektora Zapad, a njihovo obrazloženje da su snage UNPROFOR-a nadležne za kontrolu situacije unutar područja pod zaštitom UN-a, a izvan nje nadležni su vojni promatrači UN-a, protumačeno je kao pristranost hrvatskoj strani.⁸¹ Borbe koje su u kolovozu 1992. vođene između hrvatskih i srpskih snaga na području Bosanske Posavine unosile su nemir i nervozu kod Srba u zapadnoj Slavoniji i strah da će se borbe proširiti i na njihovo područje.⁸² Na temelju zapovijedi Glavnog štaba TO RSK i MUP-a RSK, „u cilju sprečavanja bilo kakvog iznenađenja u smislu ugrožavanja bezbjednosti teritorije Zapadne Slavonije, objekata, MS [materijalnih sredstava] i ljudi na njoj, a posebno radi otklanjanja bilo kakvih smetnji izvršenja mobilizacije“, 24. kolovoza ponovno je naredeno povećanje borbene spremnosti u jedinicama TO

⁷⁸ HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, Pismo mještana Jasenovca upućeno Vladi RSK, 16. maja 1992., bez broja i datuma.

⁷⁹ *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Komande PJM MUP-a RSK Specijalnom bataljunu za suzbijanje negativnih pojava u organima jedinica milicije, kao što su krađe imovine, paljenja kuća, neovlaštena uhićenja, samovolja i alkoholizam od 9. rujna 1992., 270.

⁸⁰ Isto, Zapovijed Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o dizanju borbene spremnosti zbog napada Hrvatske vojske od 8. kolovoza 1992., 139.

⁸¹ Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o situaciji na području zapadne Slavonije i pristranosti pripadnika UNPROFOR-a hrvatskim snagama od 12. kolovoza 1992., 157.

⁸² O borbama u Bosanskoj Posavini u kojima su sudjelovale i snage milicije RSK vidi više str. 28-29.

Zapadne Slavonije. To se prvenstveno odnosilo na pojačano praćenje situacije na području Sektora Zapad, kako aktivnosti „neprijatelja u zoni odgovornosti i sa suprotne strane prema zoni odgovornosti“, tako i praćenje aktivnosti snaga UNPROFOR-a prema objektima TO i milicije, skladištima s oružjem, lokalnom stanovništvu i objektima. Brigada PJM stavljena je u punu borbenu spremnost i pripremu za borbenu djelovanje, a očekivala se suradnja svih štabova i komandi jedinica s brigadom PJM i ostalim snagama milicije. Aktivne i rezervne starješine trebali su biti spremni za izvršenje mobilizacije, a trebalo je i provjeriti stanje ljudstva i spremnost za izvršenje mobilizacije.⁸³ Krajem kolovoza Zonski štab TO Zapadna Slavonija izvijestio je Glavni štab TO RSK da su tijekom borbi hrvatskih i srpskih snaga u Bosanskoj Posavini četiri projektila pala u blizini skladišta oružja Stara Gradiška, a snage UNPROFOR-a koje su s jednim oklopnim transporterom osiguravale most na rijeci Savi kod Stare Gradiške nakon toga su napustile položaj i uputile se u bazu u blizini Okučana.⁸⁴ Spomenuti događaji najvjerojatnije su povećali sumnju Srba da će snage UNPROFOR-a pružiti adekvatnu zaštitu Sektora Zapad u slučaju proširenja sukoba iz Bosanske Posavine na područje zapadne Slavonije.

U RSK se tijekom prve polovine rujna 1992. očekivao napad hrvatskih snaga na gotovo svim dijelovima linije razdvajanja. Prema srpskim obavještajnim podacima, jedan od smjerova napada planiran je na području zapadne Slavonije, te je Zonski štab TO Zapadna Slavonija 10. rujna podigao stupanj borbene spremnosti mobilizacijom kompletne tenkovske čete, 54. brigade TO, haubičke baterije 105 mm i 61. haubičkog artiljerijskog divizionara 105 mm. Mobilizaciju je trebalo provesti tajno, te je mobilizirano ljudstvo pozvano u civilnom odijelu s opremom za duži boravak na terenu, a UNPROFOR-u su pripreme za mobilizaciju prikazane kao redovno čišćenje i sređivanje tehnike, paljenje motora radi njihove razrade i kondicioniranja akumulatora. Ljudstvo mobiliziranih jedinica trebalo je smjestiti u KPD Stara Gradiška i u Okučanima. Komandanti općinskih štabova, 54. brigade TO, odreda TO i 91. pozadinske baze TO, u suradnji s odjeljenjima Ministarstva obrane, PJM i tijelima SUP-a Okučani, trebali su poduzeti mjere za osiguranje potpune mobilizacije u slučaju izdavanja takve zapovijedi.⁸⁵

⁸³ *Dokumenti*, knj. 5, Naredba Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija općinskom štabu TO Daruvar o povećanju borbene spremnosti od 24. kolovoza 1992., 199.

⁸⁴ Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o topničkom napadu na Staru Gradišku, Bosansku Gradišku i Novu Topolu te stanju na području zapadne Slavonije od 30. kolovoza 1992., 224.

⁸⁵ Isto, Obavještajno izvješće Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO o pojačanoj vojnoj aktivnosti hrvatskih oružanih snaga te mogućem napadu na RSK od 9. rujna 1992., 271; HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 122-10, Naređenje o podizanju stepena borbene gotovosti, 10. 9. 1992.

Prilikom provedbe mjera povišene borbene spremnosti pojavio se niz problema koji su ukazali na slabe točke u sustavu obrane zapadne Slavonije, te na činjenicu da se na demobiliziranu TO ne može računati. Zonski štab TO Zapadna Slavonija izradio je nakon provedene djelomične mobilizacije analizu stanja borbene spremnosti jedinica TO Zapadna Slavonija, koja je pokazala njihove velike slabosti. Manjak aktivnih vojnih starješina u štabovima i komandama jedinica pokazao se jednim od čimbenika koji su značajno utjecali na sve vidove funkcioniranja TO, a posebice na uspješnost rukovođenja i zapovijedanja. Slab odaziv pripadnika TO na mobilizacijske pozive bio je također jedan od značajnijih čimbenika koji su slabili borbenu spremnost TO u zapadnoj Slavoniji. Velikim dijelom je slab odaziv bio posljedica loše riješene problematike demobilizirane TO, tj. pitanja njihova smještaja, organizacije ishrane i zapošljavanja koje bi im osiguralo prihode, zatim slabosti u evidenciji vojnih obveznika te nekažnjavanja vojnih obveznika koji se nalaze na teritoriji BiH i Srbije, a nisu se 1991. godine odazivali na mobilizaciju, što je u cijelosti utjecalo na vrlo loše stanje morala Teritorijalne obrane. Nedostatak dovoljnih količina svih potrebnih resursa – materijalno-tehničkih sredstava (oružja, streljiva, vojnih vozila, rezervnih dijelova, sredstava veze), financijskih sredstava, prehrambenih artikala te kapaciteta za smještaj mobiliziranog ljudstva - treća je komponenta koja je onemogućavala uspješnu „zaštitu i obranu prostora Zapadne Slavonije“. Primjerice, tijekom provedbe mobilizacije, ljudstvo predviđeno za pojačano osiguranje skladišta oružja „Kula“ u Staroj Gradišci, koje je osiguravala stanica milicije Stara Gradiška, nije imalo potrebno naoružanje, a kada je ono osigurano od jedinica TO, pojavio se problem smještaja povećanog broja ljudstva. Pripadnici brigade PJM koji su trebali biti angažirani na osiguranju skladišta oružja u selu Šeovica („Kamenolom“) nisu imali niti odore niti naoružanje. S druge strane, ljudstvo tenkovske čete i haubičke baterije 105 mm M-56 odazvalo se s 55, odnosno 53 posto od ukupno pozvanih na mobilizaciju, uz izražavanje nezadovoljstva zbog mobilizacije i „zašto samo oni moraju da budu u pripravnosti“.⁸⁶

Provedenom analizom zaključeno je da popunjenost jedinica, stanje morala, pozadinsko osiguranje i obavještajno-sigurnosno osiguranje ne garantiraju obranu prostora zapadne Slavonije. Ključnim za podizanje učinkovitosti teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji bilo je osigurati stopostotnu popunu štabova, komandi i jedinica starješinama i vojnim obveznicima te financijska sredstva za stalno stabilno financiranje osnovnih aktivnosti Teritorijalne obrane i popunu ključnim sredstvima ratne tehnike i streljiva koje je nedostajalo.⁸⁷

⁸⁶ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 122-24, Izvještaj o stanju borbene gotovosti štabova i jedinica TO Zapadne Slavonije i problemi koje treba hitno rješavati, 14. 9. 1992.

⁸⁷ Isto.

Usprkos nepotpunoj provedbi demilitarizacije, predstavnici UNPROFOR-a bili su relativno zadovoljni situacijom na području zapadne Slavonije. Boutros Ghali je u izvješću Vijeću sigurnosti UN-a 24. studenog 1992. Sektor Zapad naveo kao jedino područje gdje je demilitarizacija u potpunosti provedena (*sic!*), a situacija u zapadnoj Slavoniji nakon preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a, usprkos pojedinim incidentima, ocijenjena je kao relativno mirna, posebice u usporedbi s ostala tri sektora, u kojima se, zaključuje Ghali, na dnevnoj bazi izvještava o slučajevima ubojstava, paljenja i uništavanja kuća, crkava, ubijanja stoke, oružanim pljačkama i napadima čije su najčešće žrtve Hrvati koji su ostali živjeti na ovom području.⁸⁸ Demilitarizacija okupiranog područja zapadne Slavonije nije bila u potpunosti provedena, na ovom je području u skladištima oružja, ali i izvan njih, ostala značajna količina naoružanja, a nije izvršena niti demobilizacija TO u skladu s odredbama Vanceova plana. Međutim, svakako je provedba toga plana imala najviše rezultata na području Sektora Zapad, a predstavnicima UN-a bilo je neophodno prikazati kako mirovna misija ima rezultata, te je situacija na ovom području prikazana boljom nego što je u stvarnosti bila. Također, jedan od razloga pozitivnog izvješća Glavnog tajnika UN-a o demilitarizaciji zapadne Slavonije možda je bila i veća sklonost suradnji civilnih i vojnih vlasti u zapadnoj Slavoniji s predstavnicima UN-a.

Uloga Posebnih jedinica milicije nakon (ne)provedbe demilitarizacije Krajine

Prema krajinskim vlastima, proces demilitarizacije trebalo je provesti tako da nakon povlačenja JNA s područja Krajine odgovornost za sigurnost toga područja preuzmu brigade Posebnih jedinica milicije (PJM) i snage UNPROFOR-a.⁸⁹ Uprava PJM, osnovana u travnju 1992., trebala je biti podčinjena Ministarstvu obrane RSK, no nakon osnivanja podčinjena je Ministarstvu unutrašnjih poslova RSK.⁹⁰ Brigade PJM uglavnom su se popunjavale vojnim obveznicima koji su dotada bili angažirani u jedinicama Teritorijalne obrane

⁸⁸ UNDOC – *United Nations Documentation Centre* – Dokumentacijski centar Ujedinjenih naroda, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992., pristup ostvaren 12. travnja 2011.

⁸⁹ *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i Zonskom štabu TO Istočna Slavonija o rasformiranju postojećih i formiranju novih štabova i postrojbi Teritorijalne obrane RSK, te o predaji zona odgovornosti snagama milicije RSK i snagama UNPROFOR-a od 7. svibnja 1992., 456.

⁹⁰ Janja SEKULA, „Ustroj i djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.; Nositelji, institucije, posljedice* ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ (Slavonski Brod – Zagreb, 2012), 150.

RSK.⁹¹ Zadatak PJM bio je zauzeti granične položaje na liniji razdvajanja te osiguravati granicu.⁹² Kontrolu granice i teritorija PJM su trebale vršiti osmatranjem, patroliranjem i zasjedama, a u slučaju „iznenadne agresije“ brigade PJM trebale su „primiti i izdržati prvi udar od strane neprijatelja“.⁹³

Na čelu 85. brigade PJM, koja je djelovala kao jedna od organizacijskih jedinica SUP-a Okučani 1992. godine, bio je komandir Milenko Babić.⁹⁴ Nakon povlačenja 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije granična odjeljenja PJM raspoređena su u mjestima Gornja Šumetlica, Brusnik, Gavrinica (Pakrac), Skenderovci, Donji Čaglić, Kovačevac Čaglički, Rađenovci, Paklenica, Jasenovac, Košutarica, Mlaka, Donji Bogičevci, Dragalić, Medari, Ratkovac, Čaprginci i Bobare. U svakom od graničnih odjeljenja nalazilo se otprilike 30 pripadnika PJM. Osim graničnih odjeljenja, PJM u zapadnoj Slavoniji sastojale su se od četiri bataljuna s četiri čete i pozadinskim vodom, specijalnog bataljuna, prateće čete, pozadinske čete i Komande brigade PJM. Bataljuni PJM raspoređeni su u dubini teritorija i imali su zadaću kontrolirati komunikacije i osiguravati područje zapadne Slavonije.⁹⁵

UNPROFOR je ubrzo nakon preuzimanja odgovornosti za područje zapadne Slavonije uočio problem koji su predstavljale PJM. Krajem lipnja 1992. u Okučanima je održan sastanak Zapovjedništva UNPROFOR-a u Sektoru Zapad i predstavnika civilnih vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija na kojem se raspravljalo o problemima u provedbi demilitarizacije. Osim pitanja skladištenja oružja, ključne zamjerke UNPROFOR-a odnosile su se na ulogu i namjenu PJM, te je zapovjednik UNPROFOR-a u Sektoru Zapad general Zabala na sastanku postavio pitanje „što je to specijalna policija, kakva je to granična policija, koliko policije ima, te zbog čega nije dobio spisak policije“. Sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostroluščanin pokušao je opravdati postojanje PJM objašnjenjem da je to zapravo redovna milicija, no popunjena „mlađim i spretnijim ljudima“. Međutim, predstavnici UNPROFOR-a bili su dobro obaviješteni o djelovanju PJM, te je predstavnik Civilne policije UN-a izrazio

⁹¹ *Dokumenti*, knj. 5, Zahtjev Komande Posebnih jedinica milicije MUP-a RSK Glavnom štabu TO RSK da zapoviješću regulira premještanje vojnih obveznika iz jedinica TO u jedinice PJM od 7. srpnja 1992., 43.

⁹² Isto, Upute Stanice javne bezbjednosti Vrginmost stanicama i odjeljenjima granične milicije o zadacima granične milicije, obvezi dobre suradnje sa snagama UN-a, te povlasticama za pripadnike granične milicije od 13. srpnja 1992.

⁹³ HMDCDR, Sekretarijat unutrašnjih poslova Knin (dalje SUP Knin), kut. 51, Mesto i uloga brigada PJM u ostvarivanju jedinstvenog sistema obrane, bez datuma i broja.

⁹⁴ J. SEKULA, „Ustroj“, 150.

⁹⁵ *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFOR-a od 6. srpnja 1992., 39; HMDCDR, Prilog radnoj karti o rasporedu snaga MUP-a RSK na teritoriji Zapadne Slavonije, bez broja i datuma.

čudenje što se planira da milicija čuva granice, a Gerald Fisher, šef UNPROFOR-a za civilne poslove u zapadnoj Slavoniji, u konačnici je zaključio da se zapravo radi o vojnicima koji su maskirani, odnosno odjeveni kao milicajci.⁹⁶ Mjesec dana kasnije direktor civilnih poslova UNPROFOR-a Cedric Thornberry tražio je da ga ministar obrane Stojan Španović obavijesti o tome koja su naređenja izdana za razoružanje i demobilizaciju snaga PJM u sektorima Istok i Zapad, u kojima je UNPROFOR preuzeo odgovornost.⁹⁷

Uz raspuštanje PJM, UNPROFOR je nakon preuzimanja odgovornosti za Sektor Zapad inzistirao i na razoružanju redovnih milicijskih snaga u skladu s Vanceovim planom, kojim je bilo određeno da milicija može biti naoružana samo kratkim naoružanjem, dok su milicijske snage, uz kratko naoružanje, bile naoružane puškama i snajperima.⁹⁸ Zabala je upozorio da na demilitariziranom području može nastaviti djelovati samo redovna milicija naoružana kratkim naoružanjem, dok postojanje „specijalne milicije“ odnosno Posebnih jedinica milicije nije dozvoljeno te će se stoga svi, osim regularne milicije naoružane kratkim naoružanjem (pištoljma), smatrati vojnicima i pripadnicima Teritorijalne obrane i morat će biti rasformirani.⁹⁹ Zapadnoslavonske vlasti bile su sklone prihvatiti zahtjeve UNPROFOR-a po pitanju milicije, no time su došle u sukob s kninskim vlastima, koje su inzistirale na jačanju milicijskih snaga, posebice PJM. Stav Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija bio je da se Vanceov plan po pitanju naoružanja i ustroja milicije na području zapadne Slavonije treba dosljedno provoditi, a njegov predsjednik Veljko Džakula upozorio je Oblasno vijeće da se zbog neriješenog pitanja naoružanja milicije dovodi u pitanje preuzimanje odgovornosti UNPROFOR-a za Sektor Zapad. Međutim, sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolušćanin tvrdio je da milicija postupa u skladu s naređenjima ministra unutrašnjih poslova Milana Martića. Smatralo se da je nerazumijevanje Knina, posebice Ministarstva unutrašnjih poslova, za UNPROFOR-ove zahtjeve za razoružanjem milicije i raspuštanjem PJM posljedica činjenice da demilitarizacija Sektora Jug nije

⁹⁶ *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sastanka predstavnika Oblasnog vijeća Srpske oblasti zapadna Slavonija i UNPROFOR-a od 29. lipnja 1992., 397.

⁹⁷ *Dokumenti*, knj. 5, Pismo Uprave za civilne poslove UNPROFOR-a Ministarstvu odbrane RSK u kojem traži obavijest o izdanim zapovijedima za razoružanje te rokovima za izvršenje te zadaće od 29. srpnja 1992., 113.

⁹⁸ HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.; SUP Okučani kut. 70, RSK, MUP, SUP Pakrac, br. I-02/1-6397/92, Potrebe opreme za miliciju u oblasti Zapadna Slavonija, 27. 5. 1992.

⁹⁹ HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov br. 77-21, Problemi realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna slavonija, 28. 6. 1992.

došla u toliko visoku fazu provedbe kao u Sektoru Zapad.¹⁰⁰ Oblasno vijeće stoga je 3. srpnja 1992. usvojilo zaključak da se Vanceov plan na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija „mora u cjelosti poštovati i ne smije se dozvoliti činjenje grešaka u postupku realizacije istog plana sa naše strane“. S ovim zaključkom trebalo je upoznati Vladu RSK, a predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula, sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolušćanin i načelnik odjeljenja milicije SUP-a Krsta Žarković zaduženi su da ministra unutrašnjih poslova upoznaju sa stavom Oblasnog vijeća o provođenju Vanceova plana u dijelu koji se odnosi na organizaciju i naoružanje lokalne milicije na području zapadne Slavonije, odnosno da se milicija u zapadnoj Slavoniji treba razoružati i ustrojiti prema odredbama Vanceovog plana.¹⁰¹ Međutim, ova odluka Oblasnog vijeća nije naišla na razumijevanje u Kninu. Nakon sudjelovanja na sjednici Vlade RSK, koja je održana 14. srpnja 1992., Džakula je Oblasno vijeće izvijestio: „u Kninu smo dočekani napadima da mi hoćemo razoružanje policije“, zaključivši „ničija naređenja nas ne obavezuju da idemo u sukob sa UN, osiguranje zaštite od ustaša da, ali rat sa UNPROFOR-om ne“. S druge strane, čelnici milicije u zapadnoj Slavoniji našli su se u procjepu između naređenja ministra unutrašnjih poslova i stava Oblasnog vijeća, te je komandant 85. brigade PJM Milenko Babić zaključio da „s obzirom na naredbu ministra unutrašnjih poslova njemu ništa ne preostaje, ili da ratuje sa UNPROFOR-om ili sa Oblasnim vijećem“.¹⁰² Međutim i sami članovi Oblasnog vijeća bili su nezadovoljni djelovanjem PJM, koja se ponašala poput paravojne formacije, zaključivši da njezini pripadnici „drže mitraljez u žbunu nekoliko metara od ceste i tko će im biti kriv kada dođe UNPROFOR i isti oduzme“, a posebice radom graničnih odjeljenja PJM, za koje je navedeno da nisu učinila ništa kako bi se spriječile paljevine i pljačka koju su počinili pripadnici 1. krajiškog korpusa tijekom povlačenja iz zapadne Slavonije.¹⁰³

Kako je proces raspoređivanja UNPROFOR-a uzimao maha na području cijele Krajine, pitanje uloge PJM sve je više opterećivalo odnose krajinskih vlasti i UNPROFOR-a. U početku se taj problem pojavio samo u sektorima Istok i Zapad, gdje je UNPROFOR tijekom svibnja i lipnja preuzeo kontrolu i gdje su poduzimane i konkretne akcije u pokušaju razoružanja PJM, no ubrzo se postavilo i pitanje uloge PJM na području „ružičastih zona“ u sektorima

¹⁰⁰ HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 15. 5. 1992.

¹⁰³ Isto.

Sjever i Jug.¹⁰⁴ Stav Vlade RSK i ministra unutrašnjih poslova Milana Martića bio je da se „ne može razoružati RSK na način kako to tumače i zahtijevaju pojedini predstavnici-komandanti UNPROFOR-a“. Slično kao nešto kasnije stvaranje vojske, djelovanje PJM pokušalo se opravdati odredbom Vanceova plana koja je predviđala mogućnost djelovanja regionalne milicije, međutim, ta odredba nije podrazumijevala osnivanje vojske ili poluvojne milicije. Jedan od argumenata Vlade RSK i Milana Martića bio je da RSK ima pravo imati miliciju u europskim i svjetskim kriterijima opremljenosti i naoružanosti (!), što je bio popriličan apsurd uzme li se u obzir da RSK nije bila priznata država nego područje pod zaštitom UN-a, na kojem su privremeno priznate lokalne strukture vlasti i zakoni, umjesto pravnog sustava Republike Hrvatske.¹⁰⁵ Također, djelovanje PJM i opstrukciju u provedbi demilitarizacije koju su one predstavljale, krajinske su vlasti UNPROFOR-u pokušale opravdati kršenjima primirja od strane Hrvatske vojske, u svjetlu kojih bi inzistiranje UNPROFOR-a na potpunoj demilitarizaciji Krajine „Srbima oduzelo osnovno pravo na samoobranu“.¹⁰⁶ Kako bi se održali dobri odnosi s UNPROFOR-om i djelomično prikrila stvarna uloga PJM, MUP RSK odredio je niz mjera kojima je trebalo spriječiti konflikte i nepotrebno „iritiranje“ UNPROFOR-a. To se posebno odnosilo na obavljanje granične službe, najstrožu zabranu nekontroliranog pucanja i upotrebe oružja, udaljavanja sa službe u PJM i redovnoj miliciji osoba koje nisu u stanju kontrolirati svoje ponašanje (alkoholičare, kriminalce itd.) i sl.¹⁰⁷

Međutim, UNPROFOR je i dalje inzistirao da brigade PJM prema Vanceovom planu ne smiju biti raspoređene na liniji razdvajanja, s koje je dogovoreno povlačenje jedinica, te da je organiziranje „specijalne milicije“ na području UNPA pokušaj da se „vojnici pretvore u miliciju, dajući im razne nazive“.¹⁰⁸ Kako bi se donekle zadovoljila traženja UNPROFOR-a, krajinske vlasti odlučile su se za određene ustupke u djelovanju PJM. Graničnim odjeljenjima PJM naređeno je da se povuku i postave svoje punktove 100 metara iza graničnih mjesta na kojima su bile locirane snage UNPROFOR-a (osim u naseljenim mjestima koja se nalaze uz liniju razdvajanja, gdje je granična odjeljenja

¹⁰⁴ *Dokumenti*, knj. 5, Upute Uprave PJM MUP-a RSK o načinima postupanja organa i pripadnika MUP-a i PJM prema snagama UNPROFOR-a te o njihovim međusobnim odnosima na terenu od 3. kolovoza 1992., 121.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenoga 1992.

¹⁰⁷ *Dokumenti*, knj. 5, Upute Uprave PJM MUP-a RSK o načinima postupanja organa i pripadnika MUP-a i PJM prema snagama UNPROFOR-a te o njihovim međusobnim odnosima na terenu od 3. kolovoza 1992., 121.

¹⁰⁸ Isto, Odgovor Komande UNPROFOR-a – sektor Sjever ministru obrane RSK Stojanu Španoviću o napetostima na terenu i različitom tumačenju mandata UNPROFOR-a od strane njegove komande i organa vlasti RSK od 8. kolovoza 1992., 135.

trebalo postaviti u istoj liniji sa snagama UNPROFOR-a), a iako su pripadnici PJM i dalje službu trebali obavljati s dugim naoružanjem, kući su trebali odlaziti s kratkim naoružanjem ili bez njega, dok je oklopne transportere i vozila trebalo čuvati u vojarnama (kasarnama).¹⁰⁹ No, usprkos pokušajima maskiranja stvarne uloge brigada PJM, UNPROFOR je imao vrlo dobre obavijesti na terenu i bio je svjestan da krajinske vlasti osnivanjem PJM, koje su trebale preuzeti ulogu svojevrstne vojske na demilitariziranom UNPA području, krše osnovna polazišta Vanceova plana. UNPROFOR je uočio da ove jedinice nisu obučene niti djeluju kao milicijske snage, nego da su raspoređene na granicama UNPA i rubovima „ružičastih zona“, na kojima djeluju kao paramilitarne snage.¹¹⁰ Također, Vijeće sigurnosti UN-a smatralo je da je određen uspjeh u ograničavanju djelovanja PJM kao i u nastojanju da se redovna milicija prisili na nošenje kratkog naoružanja postignut jedino u Sektoru Zapad.¹¹¹

Problem PJM najviši dužnosnici UN-a pokušali su riješiti s čelnicima bivše SFRJ, koja je bila jedna od strana koja je potpisala Vanceov plan. Međutim, usprkos obećanjima, PJM nisu raspuštene. Naprotiv, umjesto da su demilitarizirane, dodatno su ojačane.¹¹²

U listopadu 1992. u zapadnoj je Slavoniji došlo do zaoštavanja situacije i pogoršanja odnosa sa snagama UNPROFOR-a. Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 769 od 7. kolovoza 1992. UNPROFOR-u je dalo u zadaću kontrolu na crtama razgraničenja u područjima pod zaštitom UN-a, ondje gdje se one poklapaju s državnim granicama. Namjera Vijeća sigurnosti bila je spriječiti useljavanje Srba iz drugih dijelova Hrvatske ili Srbije i Bosne i Hercegovine u nesrpske kuće na područjima pod zaštitom UN-a te spriječiti Srbe s područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj da sudjeluju u borbama u BiH.¹¹³ Dana 26. listopada 1992. snage UNPROFOR-a blokirale su most na rijeci Savi u Staroj Gradišci koji je povezivao okupirano područje zapadne Slavonije s područjem u Bosni i Hercegovini koje su kontrolirali Srbi. Angažirano je oko dvije stotine vojnika Kanadske, Jordanske i Nepalske bojne UNPROFOR-a, kao i 13 oklopnih transportera. Kao odgovor na to, MUP RSK naredio je PJM najviši stupanj borbene spremnosti, a u slučaju potrebe pomoć je trebala pružiti i jedinica TO iz Bosanske Gradiške. PJM su trebale biti spremne za borbu protiv snaga UNPROFOR-a u „cilju zaštite granice i teritorije“. Međutim, događaj je nakon pregovora s predstavnicima UNPROFOR-a u Sektoru Zapad završio

¹⁰⁹ Isto, Zapovijed Komande PJM MUP-a RSK za raspored pograničnih jedinica i nošenje dugog oružja od 27. kolovoza 1992., 208.

¹¹⁰ UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenoga 1992.

¹¹¹ UNDOC, S/24353, Izvješće Glavnog tajnika od 27. srpnja 1992.

¹¹² Isto.

¹¹³ *Specijalna policija MUP-a RH u oslobodilačkoj operaciji „Oluja“ 1995. (Prilozi)*, ur. Ante NAZOR (Zagreb, 2008), 84.

ponovnim otvaranjem mosta u Staroj Gradišci, čime je izbjegnut eventualni sukob snaga PJM sa snagama UNPROFOR-a.¹¹⁴ Ovaj događaj također ukazuje da, usprkos povoljnim izvještajima glavnog tajnika Vijeća sigurnosti UN-a, snage PJM nisu bile demilitarizirane na području zapadne Slavonije.

Ulogu PJM kao vojne snage RSK nakon demobilizacije TO potvrdilo je i sudjelovanje ovih snaga na ratištu u Bosni i Hercegovini (BiH). U veljači 1992. održan je referendum o nezavisnosti BiH, na kojem se većina građana izjasnila za osamostaljenje. U ožujku i travnju 1992. počeli su sukobi na gotovo čitavom području BiH, u Bosanskoj Posavini, Sarajevu, Kupresu, Bosanskoj Krajini te u dolini Neretve, tijekom kojih su bosanski Srbi zauzeli velika područja BiH i zatim ih etnički očistili od Hrvata i Bošnjaka.¹¹⁵ Borbe u Bosanskoj Posavini započele su početkom ožujka 1992., a cilj bosanskih Srba bio je preko ovog područja osigurati vezu zapadnog dijela RSK i Bosanske krajine s Podrinjem te s Republikom Srbijom. U vrhu RSK odlučeno je da se upute snage u pomoć bosanskim Srbima, a, kako zaključuje tadašnji komandant PJM MUP-a RSK Borislav Đukić, „jedina oružana snaga“ s kojom je RSK sredinom 1992. raspolagala bile su PJM, te je nekoliko tih jedinica dobro naoružano i opremljeno i poslano u Bosansku Posavinu.¹¹⁶

Snage MUP-a RSK sudjelovale su u borbama u Bosanskoj Posavini od 11. lipnja 1992. godine, kada je ministar unutrašnjih poslova Milan Martić u pomoć 1. krajiškom korpusu Vojske Republike Srpske uputio dobrovoljačku jedinicu PJM jačine jedne brigade s otprilike 1.200 ljudi. Pripadnici MUP-a RSK na područje Bosne i Hercegovine prešli su tajno, u civilnim odijelima, kako ih ne bi zamijetili pripadnici UNPROFOR-a.¹¹⁷

Srpske snage započele su 24. lipnja 1992. operaciju „Koridor-92“, s ciljem probijanja „koridora“ preko planine Trebave u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i spajanja sa Srbijom.¹¹⁸ „Koridor“, kojim su povezani istočni i zapadni dio Republike Srpske i osigurana poveznica sa Srbijom, probijen je dva dana prije roka, 26. lipnja, no do kraja 1992. godine nastavile su se borbe na očuvanju i proširenju „koridora“.¹¹⁹

¹¹⁴ HMDCDR, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske Krajine, kut. 20, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije, br. 08/4-10-72-140, Protest zbog blokade mosta na reci Savi od strane UN, dostavlja se, 26. 10. 1992.; RSK, MUP, Komanda Posebne jedinice milicije, str. pov. br. 60-02-77/92, redovni borbeni izvještaj, dostavlja, 27. 10. 1992.

¹¹⁵ N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 194; D. MARIJAN, *Slom*, 380-389.

¹¹⁶ Novica SIMIĆ, *Operacija Koridor-92* (Banja Luka, 2011), 54.

¹¹⁷ N. SIMIĆ, *Operacija*, 53., 139.; Jerko ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.* (Slavonski Brod, 2009), 244.

¹¹⁸ N. SIMIĆ, *Operacija*, 171.

¹¹⁹ Isto, 183.

Tijekom lipnja i srpnja 1992. u operaciji „Koridor-92“ sudjelovalo je 168 pripadnika SUP-a Okučani, a u studenom i prosincu 1992. godine 431 pripadnik, uglavnom iz PJM. Komandant snaga milicije iz zapadne Slavonije u Bosanskoj Posavini bio je Krsta Žarković, koji je početkom srpnja 1992. imenovan pomoćnikom ministra unutrašnjih poslova zaduženim za zapadnu Slavoniju, a jedinica je, prema riječima ministra Milana Martića, „osvjetlala obraz“ Srbima zapadne Slavonije i zaslužila prijelaznu zastavu za najbolju jedinicu.¹²⁰ Kao što je već spomenuto, osim jedinice PJM iz zapadne Slavonije u borbama u Bosanskoj Posavini sudjelovale su i snage redovne milicije, kao i razne druge skupine s ovog područja. Primjerice, iz zapadne je Slavonije 13. lipnja „na izvršenje borbenog zadatka“ na područje Dervente upućeno 40 pripadnika stanice milicije Okučani, opremljenih osobnim dugim naoružanjem, a skupina je na raspolaganju imala i jednu „osu“. Jedinicom je zapovijedao Davorin Četojević, a pridružila im se i grupa dobrovoljaca s ovog područja.¹²¹ S područja Okučana sudjelovala je i jedna četa vojnika iz TO Okučani, na čelu s kapetanom Radoslavom Narančićem.¹²² Početkom kolovoza dio demobiliziranih pripadnika 63. odreda TO na čelu s komandantom Zoranom Mišćevićem uključio se u jedinice 1. krajiškog korpusa koje su ratovala na području Bosanske Posavine, a ostao je na tome području do kraja mjeseca, kada su vraćeni u sastav matične jedinice.¹²³

Sredinom studenog 1992., Glavni štab TO RSK zapovjedio je osnivanje jedinica za odlazak na područje Bosanske Posavine s ciljem proširenja „koridora“. Zonski štabovi TO trebali su ustrojiti dva bataljuna popunjena pripadnicima PJM i redovne milicije. Prvi bataljun trebalo je ustrojiti od brigade PJM Knin (100 ljudi), PJM Benkovac (100 ljudi), PJM Korenica (100 ljudi), SUP-a za područje Sjeverne Dalmacije (80 ljudi), SUP-a za područje Like (80 ljudi), a drugi bataljun trebale su činiti snage PJM Petrinja (100 ljudi), PJM Vojnić (100 ljudi), PJM Okučani (80-100 ljudi), SUP-a s područja Korduna (80 ljudi) i SUP-a za područje Banovine (80 ljudi). Na području Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema trebalo je također ustrojiti dva bataljuna. Snagama poslanim u

¹²⁰ HMDCDR, SUP Okučani, kut. 82, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-22-21-1123/1-94, Dostava spiska naših pripadnika koji su učestvovali u akciji „Koridor života“ 1992. godine, 12. 5. 1994.; Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 22. 7. 1992.

¹²¹ *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Stanice javne bezbjednosti Okučani SUP-u Pakrac o pogibiji pripadnika SJB na ratištu u Bosni i Hercegovini od 18. lipnja 1992., 365.

¹²² N. SIMIĆ, *Operacija*, 47.

¹²³ *Dokumenti*, knj. 5, Zahtjev grupe dobrovoljaca, pripadnika TO, Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija, da im se omogući priključenje jedinicama 1. krajiškog korpusa bosanskih Srba u borbama na području Dervente i Brčkog od 1. kolovoza 1992., 120.; HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 112-24, Naredenje za povratak ljudstva iz 63. OdTO, 31. 8. 1992.

pomoć bosanskim Srbima na čelo su postavljeni ministar unutrašnjih poslova Milan Martić i zapovjednik PJM Borislav Đukić, a na području Bosne i Hercegovine trebale su ostati do proširenja „koridora“ i „potpunog oslobođenja svih srpskih teritorija u Srpskoj Republici“.¹²⁴

Umjesto zaključka

Demilitarizacija područja pod zaštitom UN-a, koja je predstavljala, možemo slobodno reći, najvažniju odrednicu Vanceova plana i preduvjet za uspješno provođenje misije UN-a u Hrvatskoj, nije provedena na okupiranom području zapadne Slavonije. Umjesto priprema za demilitarizaciju, u RSK se tijekom proljeća 1992., u očekivanju dolaska mirovnih snaga UN-a, ubrzano radilo na ustrojavanju i jačanju Teritorijalne obrane. Važnu je ulogu pritom odigrao Beograd, odnosno SSNO SFRJ, na temelju čijih je odluka i zapovijedi u proljeće 1992. provedena reorganizacija TO RSK. Tijekom 1991. *ad hoc* ustrojena TO SAO Krajine trebala je na taj način u razdoblju do dolaska mirovnih snaga biti pretvorena u snagu koja će biti spremna obraniti RSK do dolaska pomoći vojske iz BiH i SR Jugoslavije. Najvažniju su ulogu nakon povlačenja JNA dobile Posebne jedinice milicije, koje su imale zadatak osiguravati granicu te su raspoređene na granične položaje uz liniju razdvajanja.

Raspuštena krajem 1991. godine, Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji ponovno je, uz mnogo poteškoća, ustrojena u ovom razdoblju, a ključnu ulogu u naoružavanju, popuni vojnom opremom, kao i obuci pripadnika Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija imao je Banjalučki korpus, kasnije preimenovan u 1. krajiški korpus. Nakon njegova povlačenja iz zapadne Slavonije te raspoređivanja snaga UNPROFOR-a, na ovom je području ostala velika količina naoružanja, a znatan dio pripadnika TO nije demobiliziran. Usprkos tome, predstavnici UNPROFOR-a bili su relativno zadovoljni situacijom na području zapadne Slavonije, a Boutros Ghali čak je Sektor Zapad naveo kao jedino područje gdje je demilitarizacija u potpunosti provedena.

Potpuno u suprotnosti s idejom Vanceova plana, pobunjeni Srbi i službeno osnivaju u jesen 1992. vojsku Krajine, koja je *de facto* već postojala kroz ustroj Posebnih jedinica milicije. Srpska vojska Republike Srpske Krajine ustrojena je 27. studenog 1992. manjim organizacijsko-formacijskim promjenama iz Teritorijalne obrane RSK, kojoj su pridodane Posebne jedinice milicije. Dotadašnji Zonski štabovi TO preimenovani su u korpuse te je, sukladno tome, Srpska vojska RSK obuhvaćala: 7. sjevernodalmatinski korpus, 15. lički, 21. kordunaški, 39. banijski, 18. zapadnoslavonski i 11. slavonsko-ba-

¹²⁴ *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO, zapovjednicima brigada PJM i sekretarima SUP-ova, za osnivanje jedinica za odlazak u borbene zadatke na „koridor“ u Bosnu i Hercegovinu od 13. studenoga 1992., 408.

ranjski korpus.¹²⁵ Srpska vojska Republike Srpske Krajine, usvajanjem novog Zakona o obrani u travnju 1993., preimenovana je u Srpsku vojsku Krajine (SVK).¹²⁶

U vojnom vrhu RSK postojale su određene dvojbe oko osnivanja korpusa u zapadnoj Slavoniji, jer se smatralo da na ovom području nema mogućnosti popunjavanja jedinice ovog ranga.¹²⁷ Međutim, na traženje Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija, te kako bi se ovo područje politički ojačalo i izjednačilo s ostalim dijelovima RSK, on je ipak osnovan.¹²⁸

U Krajini se stvaranje vojske pokušalo, nizom pravnih i pragmatičnih „smicalica“ te predstavljanjem da se radi o policijskim snagama, opravdati pred predstavnicima UN-a i staviti u okvire zadane Vanceovim planom. Krajijske vlasti su od početka procesa reorganizacije TO u vojsku RSK bile svjesne da time krše osnovu Vanceova plana. Primjerice, već sredinom listopada 1992., nakon što je odlučeno da se Glavni štab TO RSK preimenuje u Glavni štab vojske RSK, a pod njegovu zapovjedništvo stave brigade PJM, napomenuto je da zakonski akt o ovoj promjeni treba tako napisati „da ne čini smetnju Republici u kontaktu s bilo kojim članom UNPROFOR-a“.¹²⁹

Vanceov plan pao je, možemo zaključiti, na prvom i najvažnijem testu, demilitarizaciji područja pod zaštitom UN-a, bez čega je bilo gotovo nemoguće krenuti u provedbu njegovih daljnjih odredbi.

¹²⁵ Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK za preustroj teritorijalne obrane i posebnih jedinica milicije u Srpsku vojsku Republike Srpske Krajine od 27. studenoga 1992., 436.

¹²⁶ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 8, ur. Mate RUPIC, Janja SEKULA (Zagreb – Slavonski Brod, 2010), Iz zapisnika prve redovne sjednice prvog redovnog zasjedanja Skupštine RSK od 20. travnja 1993., 345.

¹²⁷ HMDCDR, Glavni štab Srpske vojske Krajine, kut. 19, Glavni štab SVK, Borbe za zapadnu Slavoniju, maj 1995.

¹²⁸ *Dokumenti*, knj. 5, Prijedlog Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o formiranju korpusa vojske RSK na području zapadne Slavonije od 9. listopada 1992., 359.

¹²⁹ Isto, Odluka Glavnog štaba TO RSK o preimenovanju u Glavni štab Vojske RSK, te formacijske promjene u vezi s tim od 16. listopada 1992., 366.

Summary

DEPLOYMENT OF UNPROFOR AND (UN)ACHIEVED DEMILITARISATION IN THE OCCUPIED TERRITORIES OF WESTERN SLAVONIA IN 1992

This paper analyses the demilitarization of the occupied territory of Western Slavonia in 1992 primarily based on published and unpublished archival materials. It reveals the organisation of Territorial Defence in Western Slavonia during the first half of 1992, the deployment of UNPROFOR (United Nations Protection Forces) and the withdrawal of the Banja Luka corps of JNA (Yugoslav People's Army); special attention is given to the role of Special Police Units, which, after the withdrawal of JNA, gained a primary role in the protection of RSK (Republic of Serb Krajina). This paper also refers to the attitude of UNPROFOR representatives towards (un)achieved demilitarization, as well as their relationship with the government of the rebel Serbs in Western Slavonia.

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Key words: demilitarization, Vance plan, Territorial Defence, UNPROFOR, special police units, Republic of Serb Krajina, Western Slavonia